

เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมริมแม่น้ำโขง จังหวัดนครพนม

ดร. จันทนีย์ จิรัญธัญญ์

อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ดร. นพดล ตั้งสกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

จังหวัดนครพนมมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่น โดยเฉพาะพระธาตุสำคัญในหลายอำเภอ ซึ่งเป็นลักษณะร่วมอันเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่า นครพนมยังมีมรดกทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจอีกหลายแห่งโดยเฉพาะสถาปัตยกรรมประเภทอื่นที่นอกเหนือจากพระธาตุสำคัญ อาทิ เรือนพื้นดิน อาคารตึกแถวในย่านเมืองเก่า รวมถึงอาคารสำคัญของสถาบันและอาคารทางศาสนา บทความนี้ นำเสนอผลการสำรวจภาคสนาม การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และทำการประเมินศักยภาพของสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าเบื้องต้น เพื่อนำเสนอความเป็นไปได้ในการจัดเส้นทางท่องเที่ยวในการชมสถาปัตยกรรมแต่ละประเภทในพื้นที่ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อที่จะเป็นทางเลือกใหม่ของจังหวัด

คำสำคัญ: เส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม / สถาปัตยกรรม / จังหวัดนครพนม

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง จันทนีย์ จิรัญธัญญ์ และ นพดล ตั้งสกุล. การประเมินคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ในย่านเมืองเก่าลุ่มน้ำโขง กรณีศึกษาพื้นที่จังหวัดนครพนมและเมืองท่าแขก สปป.ลาว. ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย จากกองทุนวิจัยและบริการวิชาการ ประจำปี พ.ศ.2557 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

Architecture Tour Routes along the Mekong River Nakhon Phanom Province

Chantanee Chiranthanut, Ph.D.

Lecturer, Faculty of Architecture, Khon Kaen University

Nopadon Thungsakul, Ph.D.

Assistant Professor, Faculty of Architecture, Khon Kaen University

Abstract

Nakhon Phanom province has several outstanding cultural attractions especially important stupas in many districts, which are common characteristics of the unique culture of Thai-Lao along the Mekong River Basin. Field research has found that Nakhon Phanom has many interesting architectural heritage that potentially can be developed as tourist attractions, such as vernacular houses of the ethnic groups, shop houses in old towns, institutions and religious buildings. This paper presents the results of the field survey, the relevant literature reviews, and preliminary assessment of potential valuable architecture in order to suggest the possibility of architectural tourism route in each category as a new alternative in the development of cultural attractions for Nakhon Phanom province.

Keywords: cultural tourism route / architecture / Nakhon Phanom province

และศึกษาเพิ่มเติมในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ในมิติด้านต่างๆ ทั้งทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และมนุษยศาสตร์ โดยผ่านหลักฐานสำคัญ คือ สถาปัตยกรรม

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ จึงต้องการสำรวจและศึกษาศักยภาพเบื้องต้นของสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าประเภทต่างๆ นอกเหนือจากพระธาตุสำคัญ เพื่อที่จะได้นำเสนอฐานข้อมูลสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นทางเลือกใหม่ของจังหวัด

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาศักยภาพสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าในจังหวัดนครพนมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
2. นำเสนอความเป็นไปได้ในการจัดเส้นทางท่องเที่ยวในการชมสถาปัตยกรรมแต่ละประเภทในพื้นที่

วิธีการศึกษา

การศึกษาเพื่อเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในจังหวัดนครพนม แบ่งขั้นตอนออกเป็น 3 ส่วนหลัก คือ การศึกษาภาคเอกสารข้อมูล การศึกษาภาคสนาม และการวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ ตำรา งานวิจัย และบทความต่างๆ โดยจำแนกข้อมูลที่จะศึกษาดังนี้

- ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการของพื้นที่ ศึกษาในมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม
- ข้อมูลทางสถาปัตยกรรม เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการเปรียบเทียบประเภทและสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าในชั้นตอนภาคสนามและการอภิปรายผล

2. รวบรวมข้อมูลภาคสนามและถ่ายภาพอาคารโดยทำการบันทึกรายละเอียดสำคัญของอาคารตามขอบเขตการศึกษา ได้แก่ รูปแบบ การใช้งานและสภาพปัจจุบันของอาคาร ความสมบูรณ์ขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ รูปด้าน โครงสร้าง และส่วนประดับตกแต่งของอาคาร โดยจะทำการสำรวจและเก็บข้อมูลอาคารที่มีคุณค่าอย่างน้อย 40 หลัง โดยแบ่งเป็น (1) อาคารทางศาสนา ได้แก่ พระธาตุ สิมและหอแจก (ศาลาการเปรียญ) (2) อาคารสาธารณะ (3) อาคารตึกแถว และอาคารพักอาศัย และ (4) ชุมชนและเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

3. การวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากทั้งสองส่วนข้างต้นมาประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรมเบื้องต้น พิจารณาประกอบกับเกณฑ์ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประเมินคุณค่าทางสถาปัตยกรรม (ชูวิทย์, 2552; ปิ่นรัชฎ์, 2540; และ ปราณอม, 2556) ซึ่งได้แก่ (1) คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic value) ประเมินจากความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาทั้งในระดับชาติและระดับภูมิภาค (2) คุณค่าทางศิลปกรรม (Artistic value) พิจารณาจากความสำคัญทางรูปแบบ ลักษณะเด่น หาได้ยากและเหลืออยู่น้อยแห่งเมื่อเปรียบเทียบกับอาคารรุ่นเดียวกันในระดับชาติหรือท้องถิ่น (3) คุณค่าทางวิชาการ (Scientific value) ประเมินจากความสำคัญด้านความเป็นเลิศและผลที่เกี่ยวข้องของอาคารด้านเทคนิควิทยาการ รวมทั้งภาพโดยรวมต่อบริบทของพื้นที่ และ (4) คุณค่าทางด้านสังคม (Social value) พิจารณาจากความสำคัญต่อย่านและความสำคัญในการใช้งาน ทั้งนี้ อาคารที่จะทำการประเมินคุณค่าเบื้องต้นจะพิจารณาจากคุณค่าทั้งสิ้นด้านดังกล่าวมาแล้ว โดยขึ้นอยู่กับสภาพและการใช้งานปัจจุบันของอาคารแต่ละหลัง

ประวัติศาสตร์และพัฒนาการโดยสังเขปของจังหวัดนครพนม

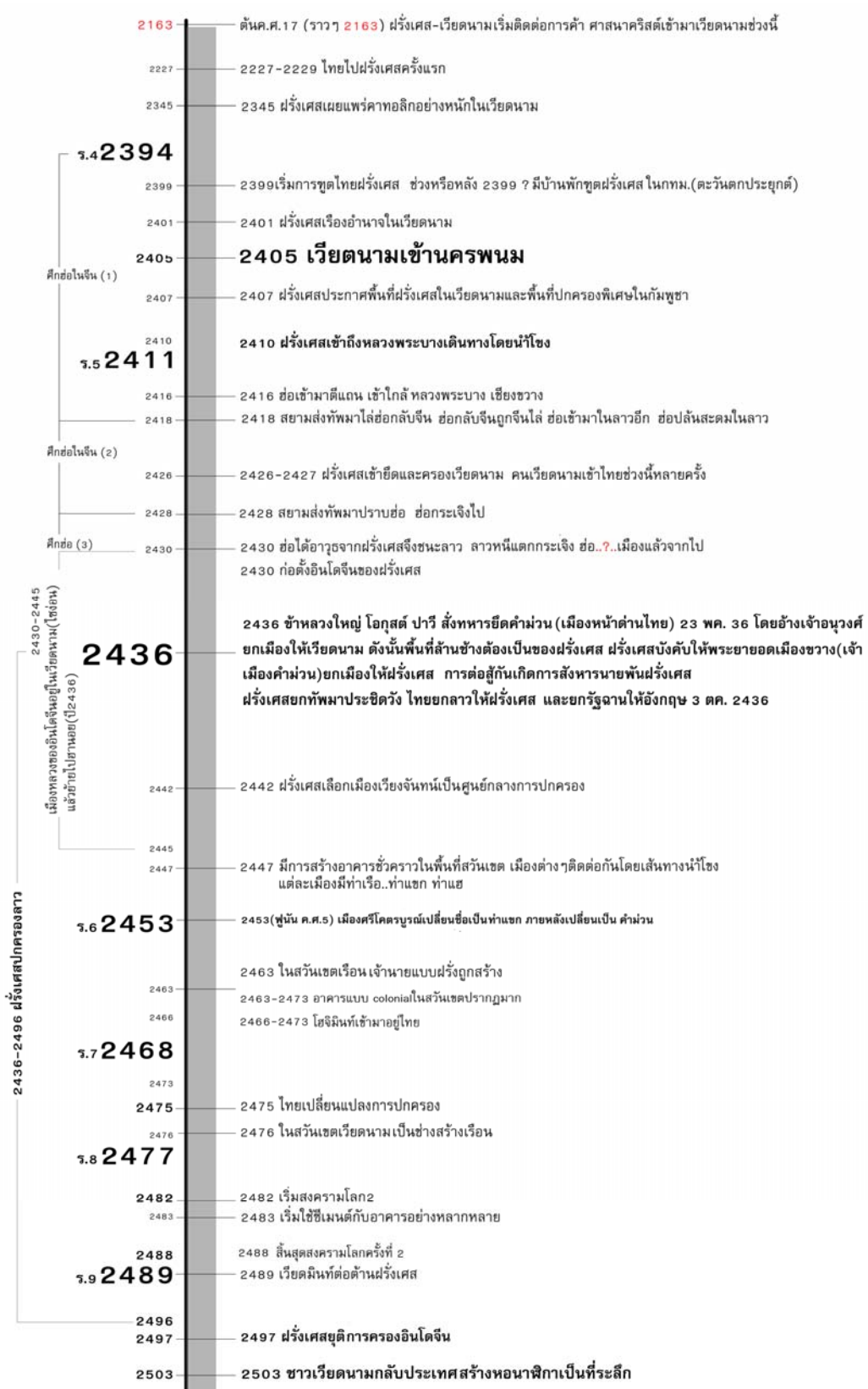
จังหวัดนครพนม มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ทั้งที่มีการบันทึกจาก ตำนาน นิทานพื้นบ้าน หลักฐานทางโบราณคดี บันทึกจากผู้รู้ทั้งหลายในท้องถิ่น ซึ่งในหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาของจังหวัดนครพนม (สุรพร และคณะ, 2542) และหนังสือนครพนมมาจากไหน (สุจิตต์, 2556) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถสรุปโดยสังเขปได้ดังนี้

จากเอกสารพบว่ามีการตั้งหลักแหล่งในนครพนมมากกว่า 3,000 ปีมาแล้ว แต่ช่วงสำคัญที่มีการตั้งถิ่นฐานชัดเจนเกิดขึ้นหลังปี พ.ศ.1000 ที่พระพุทธศาสนากระจายเข้าสู่พื้นที่ มีการสร้างพระธาตุพนมเป็นศูนย์กลางศาสนสถานที่สำคัญของกลุ่มชนแถบลุ่มแม่น้ำโขงยุคแรก ภายหลังจากนั้นพื้นที่นครพนมก็อยู่ภายใต้อิทธิพลของขอมซึ่งขยายพื้นที่ครอบคลุมแม่น้ำโขง-ชี-มูล จนกระทั่งเสื่อมอำนาจในสมัยกรุงศรีอยุธยาของราชอาณาจักรสยาม จึงมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอีสานของกลุ่มชาวลาวจำนวนมาก

ในสมัยรัตนโกสินทร์เดิมเมืองนครพนมชื่อ เมืองมรุกขนคร ตั้งอยู่บ้านธาตุน้อยศรีบุญเรือง ริมห้วยบังฮวก และได้ย้ายเมืองขึ้นไปตั้งเมืองที่บ้านหนองจันทร์ (ห่างจากที่ตั้ง จังหวัดนครพนมในปัจจุบันไปทางใต้ประมาณ 30 กิโลเมตร) รัชกาลที่ 1 (พ.ศ.2329) โปรดให้เปลี่ยนนามจากเมืองมรุกขนครเป็นเมืองนครพนม ภายหลังจากได้ย้ายไปตั้งอยู่บ้านโพธิ์คำซึ่งเป็นที่ตั้งของจังหวัดนครพนมในปัจจุบัน และได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามเมืองให้ใหม่ว่า “นครพนม” หมายถึง “เมืองแห่งภูเขา” ตามสภาพพื้นที่ของเมืองที่มีเทือกเขาอยู่ใกล้เคียงจำนวนมาก ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการสู้รบกันหลายครั้งในพื้นที่ มีการกวาดต้อนและอพยพผู้คนข้ามโขงหลายกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยกัน เช่น ผู้ไท กะโซ่ กะเลิง แสก ย้อและโย้ย โดยให้มาตั้งหลักแหล่งเมืองต่างๆ ในเมืองนครพนม เมืองสกลนคร เมืองมุกดาหารและเมืองกาฬสินธุ์ (สุจิตต์, 2556, หน้า 131) ขณะเดียวกันเป็นช่วงที่คนจีนอพยพเข้ามาในพื้นที่จังหวัดนครพนม เช่นกัน

สมัยรัชกาลที่ 5 ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ตั้งวัดคริสต์ที่เมืองนครพนมเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2428 โดยส่งบาทหลวงจากกรุงเทพฯมาเผยแผ่ศาสนาในภาคอีสาน และฝรั่งเศสล่าเมืองขึ้น พ.ศ.2436 ได้ยึดครองดินแดนลาวถึงฝั่งตรงข้ามเมืองนครพนม ขณะเดียวกันสยามได้มีการปฏิรูปการปกครองโดยการเปลี่ยนระบบเจ้าเมืองให้มาจากส่วนกลาง อิทธิพลจากราชสำนักสยามแผ่เข้าสู่เมืองนครพนม อาคารสถานที่ราชการต่างๆ เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มาจากส่วนกลาง

รัชกาลที่ 6 ได้เปลี่ยน “เมืองนครพนม” เป็น “จังหวัดนครพนม” เป็นช่วงเวลาที่รูปแบบสถาปัตยกรรม เรือนพักอาศัยจากกรุงเทพฯ (เรือนคหบดี) และรูปแบบจวนผู้ว่า ได้เข้ามาในจังหวัดนครพนมในช่วงประมาณปี พ.ศ.2458 หลังจากนั้นประมาณปี พ.ศ.2488 ภายหลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เวียดนามได้รับผลกระทบจากฝรั่งเศสในการทำสงคราม ชาวเวียดนามได้อพยพหนีภัยสงครามเข้ามาในประเทศไทย พื้นที่จังหวัดนครพนม สกลนคร มุกดาหาร และหนองคายอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ช่วงสงครามอินโดจีนก่อนหน้านี้ และบางส่วนได้อพยพกลับประเทศภายหลังจากฝรั่งเศสยุติการครอบครองอินโดจีนเมื่อปี พ.ศ.2497 จนกระทั่ง ปี พ.ศ.2503 ในสมัยรัชกาลปัจจุบัน ชาวเวียดนามกลุ่มใหญ่ที่เคยลี้ภัยสงครามอินโดจีนก็ได้ย้ายถิ่นฐานกลับภูมิลำเนา และได้สร้างหอณาพิภาเวียดนามอนุสรณ์ขึ้นบริเวณย่านเมืองเก่าถนนสุนทรวิจิตรในปัจจุบัน

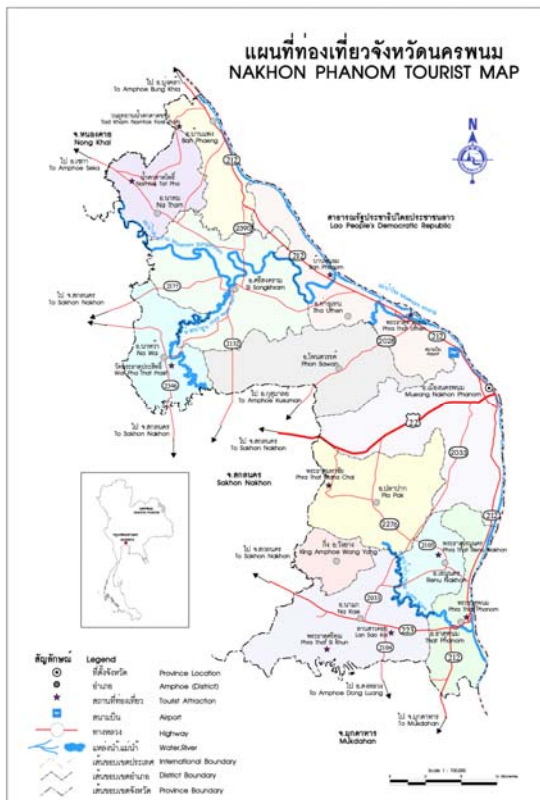

ภาพที่ 1: แสดงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์นครพนม

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดนครพนม

แหล่งท่องเที่ยวสำคัญในจังหวัดนครพนมจัดได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นหลัก โดยที่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่โดดเด่นมีเพียงแห่งเดียวคือ อุทยานแห่งชาติภูสิงห์ ตั้งอยู่ที่อำเภอบ้านแพง แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครพนมที่สำคัญส่วนใหญ่จึงเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยเฉพาะในกลุ่มอาคารทางศาสนาซึ่งจะกระจายไปเกือบทุกอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองมีวัดโอกาสศรีบัวบาน วัดศรีเทพประดิษฐาราม วัดมหาธาตุ วัดนักบุญอันนาหนองแสง วัดโพธิ์ศรี อำเภอท่าอุเทนมีวัดพระธาตุท่าอุเทนและพระบางวัดไตรภูมิ อำเภอธาตุพนมมีวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อำเภอเรณูนครมีวัดพระธาตุเรณู อำเภอนาแกมีวัดพระธาตุศรีคุณและวัดภูเก้าพระ อำเภอปลาปากมีวัดพระธาตุมหาชัย อำเภอนาหว้ามีวัดพระธาตุประสิทธิ์ นอกเหนือไปจากวัดและพระธาตุมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจอื่นๆ เช่น พิพิธภัณฑ์จวนผู้ว่าราชการจังหวัด (จวนผู้ว่าราชการหลังเดิม) หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรตินครพนม (ศาลากลางจังหวัดหลังเดิม) และหมู่บ้านมิตรภาพไทย-เวียตนาม (บ้านท่านโฮจิมินห์) เป็นต้น อย่างไรก็ตามแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่ที่กล่าวมาข้างต้นจะตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองมากที่สุด (สำนักงานจังหวัดนครพนม, 2558) จากการสำรวจภาคสนามพบว่า หลายพื้นที่ของจังหวัดมีสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าและมีความน่าสนใจ ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้

นอกจากแหล่งท่องเที่ยวที่กล่าวมาแล้ว ยังมีงานประเพณีที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่ งานไหลเรือไฟและแข่งเรือ ช่วงเทศกาลออกพรรษา งานนมัสการพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม งานประเพณีสงกรานต์ ถนนข้าวปุ้น ในเมืองนครพนม ซึ่งถือได้ว่าเทศกาลเหล่านี้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้จำนวนมาก นอกจากนี้ ยังมีงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นความสนใจเฉพาะ เช่น งานเดินสากของกลุ่มไทแสก บ้านอาจสามารถ อำเภอเมือง ช่วงเดือนสาม งานพ่อนผู้ไทกลุ่มผู้ไทอำเภอเรณูนคร ช่วงเดือนห้าและเดือนหก เป็นต้น

ภาพที่ 2: แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดนครพนม
ที่มา: <http://thai.tourismthailand.org/>
สืบค้นเมื่อ: วันที่ 18 เดือน มีนาคม พ.ศ.2558

สถาปัตยกรรมสำคัญในจังหวัดนครพนม

นอกเหนือจากพระธาตุสำคัญในอำเภอต่างๆ ตามที่กล่าวมาแล้ว จังหวัดนครพนมยังมีสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นอาคารอนุรักษ์และมีการบูรณะเพื่อรองรับการใช้งานใหม่ อาทิ ศาลากลางจังหวัดหลังเดิม ปัจจุบันปรับเปลี่ยนเป็นหอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรตินครพนม อาคารหลังนี้ได้รับการบูรณะโดยกรมศิลปากรเมื่อปี พ.ศ.2536 และได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่นเมื่อปี พ.ศ.2540 โดยสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ นอกจากนี้ยังมีอาคารจวนผู้ว่าราชการหลังเดิมซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง ปัจจุบันใช้งานเป็นอาคารพิพิธภัณฑสถานผู้ว่าราชการจังหวัดมีการจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สำคัญของจังหวัด เป็นต้น

จากการทบทวนวรรณกรรมและการสำรวจภาคสนาม พบว่า มีสถาปัตยกรรมอีกหลายแห่งที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งการศึกษาครั้งนี้จะทำการประเมินศักยภาพเบื้องต้นและเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแห่งใหม่ผ่านงานสถาปัตยกรรม โดยจะแบ่งออกเป็น 4 ประเภทตามลักษณะการใช้งาน ได้แก่

1. สถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถาน ได้แก่ พระธาตุ สิม หอแจก กุฏิ หอพระ
2. สถาปัตยกรรมประเภทอาคารสาธารณะ ได้แก่ อาคารสำนักงานทางราชการและหน่วยงาน อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน
3. สถาปัตยกรรมประเภทตึกแถวและอาคารที่พักอาศัย ได้แก่ ร้านค้า ที่พักอาศัย บ้านพักบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ บ้านพักข้าราชการ
4. สถาปัตยกรรมประเภทชุมชนและเรือนพื้นถิ่น ได้แก่ ชุมชนและเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งอาคารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต

สถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถาน

อาคารประเภทศาสนสถานที่สำคัญจากเอกสารในพื้นที่ภาคอีสาน รวมถึงจังหวัดนครพนมเป็นการศึกษาของ วิโรฒ ศรีสุโร (2536 และ 2539) ซึ่งได้สำรวจและจำแนกรูปแบบของธาตุอีสานและสิมอีสานตามหมวดหมู่และอิทธิพลของสกุลช่าง ถือได้ว่าเป็นหลักฐานสำคัญที่มีการบันทึกเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมทั้งสองประเภทไว้จำนวนมากเป็นครั้งแรกๆ สถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถานที่มีการศึกษาค้นคว้าทำการสำรวจ ได้แก่ สิม พระธาตุ หอแจก หอพระและกุฏิพระ ปัจจุบันหลายวัดยังสามารถรักษารูปแบบและมีการบูรณะให้คงสภาพได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะพระธาตุ ซึ่งถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดภายในวัด ขณะที่อาคารอื่นๆ ที่มีการใช้งานในลักษณะสาธารณะอย่างหอแจก จะมีการสร้างทดแทนใหม่มากกว่าอาคารที่ใช้งานเฉพาะสำหรับพระสงฆ์

พระธาตุสำคัญในนครพนม มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นในภาคอีสาน เนื่องจากรูปแบบเป็นธาตุกลุ่มฐานสูง ส่วนฐานเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสและยอดเป็นทรงบัวเหลี่ยม ถือได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะที่เป็นคตินิยมแบบพื้นบ้านอีสาน พระธาตุรูปแบบนี้ได้รับอิทธิพลจากองค์พระธาตุพนมองค์เดิมและส่งอิทธิพลไปตลอดภาคอีสานตอนบนและตอนกลาง เช่น พระธาตุเรณู อำเภอเรณูนคร พระธาตุวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง พระธาตุท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน และที่ปรากฏในจังหวัดอื่น อาทิ พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร พระพุทธบาทบัวบก จังหวัดอุดรธานี พระธาตุวัดกลาง อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด (วิโรฒ, 2539, หน้า 32-40) จะเห็นได้ว่า พระธาตุในจังหวัดนครพนมนอกจากจะเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนแถบลุ่มแม่น้ำโขงแล้ว ยังเป็นอัตลักษณ์สำคัญของจังหวัดที่ได้รับการส่งเสริมให้เกิดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวในการไหว้พระธาตุประจำวันเกิดที่ประสบความสำเร็จอย่างยิ่งในปัจจุบัน

1 พระธาตุท่าอุเทน อ.ท่าอุเทน (ประจำวันเกิดวันศุกร์)   4 พระธาตุพนม อ.ธาตุพนม (ประจำวันเกิดวันอาทิตย์)   7 พระธาตุเรณู อ.เรณูนคร (ประจำวันเกิดวันจันทร์)
 2 พระธาตุประสิทธิ์ อ.นาหว้า (ประจำวันเกิดวันพฤหัสบดี)   5 พระธาตุศรีคุณ อ.นาแก (ประจำวันเกิดวันอังคาร)
 3 พระธาตุนคร อ.เมืองนครพนม (ประจำวันเกิดวันเสาร์)   6 พระธาตุมหาชัย อ.ปลาปาก (ประจำวันเกิดวันพุธ)

ภาพที่ 3: พระธาตุประจำวันเกิดในจังหวัดนครพนม

1 สิมวัดกลาง อ.ท่าอุเทน
 2 สิมวัดพุทธสีมา บ้านมั่งแดง อ.ธาตุพนม
 3 สิมวัดบูรพาราม อ.เรณูนคร
 4 โบสถ์วัดหนองแสง อ.เมืองนครพนม
 5 กุฏิวัดจอมแจ้ง อ.นาแก
 6 สิมวัดหัวเวียงรังษี อ.ธาตุพนม

ภาพที่ 4: สถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถาน

สิมหรือพระอุโบสถ ที่มีการบันทึกจากเอกสารและจากการสำรวจในนครพนม ส่วนใหญ่ที่ยังคงเหลืออยู่จะเป็นสิมที่ก่อสร้างโดยระบอบก้อธิฐถือปวน ซึ่งมักจะได้รับอิทธิพลจากช่างเวียดนาม อาทิสิม (พ.ศ.2430) และหอแจกวัดกลาง อำเภотаอุเทน สิมวัดศรีคุณเมือง (พ.ศ.2455) อำเภอเมืองนครพนม สิม (พ.ศ.2460) และหอแจกวัดพุทธสีมา สิม (พ.ศ.2476) และหอแจกวัดโพธิ์คำ สิมวัดหัวเวียงรังษี (พ.ศ.2460) หอพระและกุฏิพระ วัดพระธาตุพนมวรณมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม สิมวัดบูรพาราม (พ.ศ.2469) อำเภอเรณูนคร นอกจากนี้ยังมีสิมที่เป็นแบบพื้นบ้านหลงเหลืออยู่บ้าง เช่น สิมวัดบ้านขอนแก่น (พ.ศ.2455) อำเภอธาตุพนม สภาพปัจจุบันสิมหลายหลังอยู่ในสภาพทรุดโทรม ไม่ได้รับการซ่อมแซม เนื่องจากทางวัดมีแผนที่จะสร้างพระอุโบสถที่ใหญ่กว่าและรองรับญาติโยมได้จำนวนมากขึ้นมาทดแทน

นอกจากนี้ ยังมีอาคารทางศาสนาที่มีความน่าสนใจนอกเหนือจากพระพุทธศาสนา เนื่องจากนครพนมเคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของศาสนาคริสต์โรมันคาทอลิก มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2428) เป็นต้นมา อาคารสำคัญได้แก่ โบสถ์คริสต์วัด

นักบุญอันนา หนองแสง (พ.ศ.2469) และอาคารมูลนิธิวัดหนองแสง (พ.ศ.2495) บริเวณด้านทิศเหนือริมฝั่งแม่น้ำโขงเมืองนครพนม ซึ่งอาคารทั้งสองหลังเป็นอาคารที่เป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก ทั้งแบบโกธิคและคลาสสิกตามลำดับ

สถาปัตยกรรมประเภทอาคารสาธารณะ

เอกสารที่บันทึกเกี่ยวกับอาคารสาธารณะส่วนใหญ่จะกล่าวถึงในภาพรวมของประวัติศาสตร์พื้นที่ โดยเฉพาะอาคารทางราชการสำคัญ เนื่องจากเมืองนครพนม ถือได้ว่าเป็นเมืองหน้าด่านไทย-ลาวที่สำคัญช่วงสงครามอินโดจีนกับคำม่วน (เมืองท่าแขกในปัจจุบัน) จึงมีอาคารราชการที่มีคุณค่าที่สร้างขึ้นระหว่างช่วงที่ฝรั่งเศสปกครองประเทศลาว ได้แก่ ศาลากลางหลังเก่า (พ.ศ.2458) ศาลจังหวัดหลังเก่า (พ.ศ.2458) โรงเรียนสุนทรวิจิตร (พ.ศ.2458) สำหรับพื้นที่อำเภอใกล้เคียงอย่างท่าอุเทน ถือว่ามีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับเมืองนครพนม เนื่องจากมีอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอาคารทางราชการ เช่น อาคารเรียนโรงเรียนอุเทนวิทยาคาร (พ.ศ.2463) ที่ว่าการอำเภอท่าอุเทนหลังเก่า (พ.ศ.2463) ซึ่งปัจจุบันใช้งานเป็นศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนและมีการปรับสภาพจากรูปแบบดั้งเดิมค่อนข้างมาก สำหรับในอำเภออื่น จากการสำรวจไม่พบว่ามีอาคารสาธารณะและอาคารทางราชการที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่อยู่ในสภาพที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือปรับเปลี่ยนให้เป็นอาคารที่มีการใช้งานรองรับกิจกรรมในปัจจุบันได้เหมาะสมหลงเหลืออยู่เลย

- 1 ทอนาฬิกาเวียดนามอนุสรณ์ อ.เมือง
- 2 ศาลากลางจังหวัดนครพนม(หลังเก่า) อ.เมือง
- 3 โรงเรียนสุนทรวิจิตร อ.เมือง
- 4 ศาลจังหวัดนครพนม(หลังเก่า) อ.เมือง
- 5 โรงเรียนอุเทนวิทยาคาร อ.ท่าอุเทน
- 6 อาคารมูลนิธิบาทหลวงเอ็ดเวิร์ดรัลลา กัดหนองแสง อ.เมือง

ภาพที่ 5: สถาปัตยกรรมประเภทอาคารสาธารณะ

มีข้อสังเกตเพิ่มเติมจากการศึกษาภาคสนาม พบว่า อาคารประเภทนี้ในจังหวัดนครพนมมีรูปแบบที่เชื่อมโยงกันกับอาคารสาธารณะที่เป็นอาคารทางราชการในเมืองท่าแขก ประเทศลาว ซึ่งพื้นที่เมืองเก่าที่ยังหลงเหลืออาคารสำคัญที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามเมืองนครพนม อาทิ โรงเรียน โรงพยาบาล ห้องการของหน่วยงานต่างๆ ซึ่งหากมีการศึกษาความสัมพันธ์และเชื่อมโยงให้กลายเป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมทั้งสองฝั่งโขง โดยเฉพาะช่วงที่ทั้งสองเมืองตั้งขึ้นเพื่อเป็นเมืองหน้าด่านระหว่างสงครามอินโดจีน จะทำให้ภาพการศึกษาประวัติศาสตร์ในลุ่มน้ำโขง ณ ช่วงเวลาดังกล่าวมีมิติและเห็นภาพได้ชัดเจนมากขึ้น

สถาปัตยกรรมประเภทตึกแถวและอาคารที่พักอาศัย

จังหวัดนครพนม มีพื้นที่ย่านเมืองเก่ากระจายตัวอยู่ริมแม่น้ำโขง ทั้งนี้เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานในระยะแรกเริ่มของเมืองนครพนม และกระจายตัวสู่พื้นที่อำเภอใกล้เคียงอย่างท่าอุเทนและธาตุพนม การศึกษาย่านประวัติศาสตร์ของพื้นที่เมืองนครพนม โดยยงธินศรี และคณะ (2553) ได้เสนอให้พื้นที่ย่านศูนย์ราชการเก่าและย่านพาณิชย์กรรมเป็นพื้นที่ที่สมควรได้รับการอนุรักษ์ โดยเฉพาะย่านเมืองเก่าเมืองนครพนม บริเวณหอนาฬิกาเวียดนามอนุสรณ์ ซึ่งสร้างขึ้นราวปี พ.ศ.2503 เนื่องในโอกาสที่ชาวเวียดนามอพยพกลับประเทศ หลังจากสงครามสงบลง นอกจากนี้ ยังมีย่านเมืองเก่าธาตุพนม บริเวณถนนกุศลรัฐภากร ที่จากการศึกษาโดยศูนย์วิจัยท่องเที่ยวภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2549) ได้เสนอให้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทย่านเมืองเก่าเช่นเดียวกัน สำหรับอำเภอท่าอุเทน ก็พบว่ามีอาคารตึกแถวที่มีคุณค่ากระจายตัวอยู่ในเขตเมือง

ตึกแถวที่มีการศึกษารายละเอียดนั้น จะอยู่ในพื้นที่เมืองนครพนม มีทั้งศึกษารูปแบบตึกแถวในย่านเมืองเก่า (ณัฐภูมิ, 2557) และศึกษาอาคารตึกแถวที่เป็นพัฒนาการตามช่วงต่างๆ ทั้งที่ได้รับอิทธิพลจากชาวจีน ชาวเวียดนามและอิทธิพลจากตะวันตก (ธวัชชัย และนพดล, 2557) ในส่วนรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจนั้น มีงานศึกษาเกี่ยวกับส่วนประดับของอาคารพาณิชย์กรรมเก่า พื้นที่ริมแม่น้ำโขง จังหวัดนครพนม (วารุณี, 2542) ซึ่งได้ศึกษาในย่านเมืองเก่าตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จากการสำรวจพบว่า ตึกแถวในเมืองนครพนมมีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจที่แตกต่างจากที่อื่นคือ มีความสัมพันธ์กับแบบแผนการตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำโขงและส่วนใหญ่ยังคงมีการใช้งานจนถึงปัจจุบัน แต่สภาพอาคารได้มีการดัดแปลงจากเดิมขณะที่ตึกแถวหลายหลังในพื้นที่อำเภออื่นไม่ได้มีการใช้งานสำหรับการค้าขาย เนื่องจากเจ้าของย้ายไปอยู่กับลูกหลานในพื้นที่อื่น จึงปิดอาคารทิ้งไว้ บางกรณีก็ปล่อยให้เช่าแล้วเจ้าของก็พักอาศัยอยู่นอกพื้นที่เมืองเก่า แต่ในภาพรวมถือว่า ย่านเมืองเก่าที่ประกอบไปด้วยตึกแถวที่สะท้อนถึงร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองของการเป็นย่านค้าขายริมแม่น้ำโขงเดิม ยังมีความสำคัญ โดยเฉพาะหากพิจารณาทั้งจังหวัดและในระดับภูมิภาค จะเห็นว่า อาคารประเภทนี้เป็นพัฒนาการสำคัญของการตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำโขง

สำหรับอาคารพักอาศัยสองแห่งที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในปัจจุบัน ได้แก่ จวนผู้ว่าราชการหลังเดิม (พ.ศ.2458) ซึ่งปัจจุบันได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นอาคารอนุรักษ์และปรับเปลี่ยนการใช้งานให้เป็นพิพิธภัณฑ์จวนผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนม จัดแสดงนิทรรศการ “กาลครั้งหนึ่ง...นครพนม” พร้อมกับจำลองห้องที่ประทับแรม ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เมื่อครั้งเสด็จเมืองนครพนม ในปี พ.ศ.2498 และอาคารพักอาศัยอีกแห่ง เป็นบ้านโฮจิมินห์ ที่บ้านนาจอก อำเภอเมืองนครพนม เป็นการจำลองบ้านพักของ “ลุงโฮ” หรือ “โฮจิมินห์” อดีตประธานาธิบดีของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ที่เคยเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อกอบกู้เอกราชของประเทศเวียดนาม ระหว่างปี พ.ศ.2467-2474 และพื้นที่ชุมชนโดยรอบยังเป็นหมู่บ้านชาวเวียดเกวียวยังคงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่น่าสนใจ และมีพิพิธภัณฑ์หมู่บ้านมิตรภาพไทย-เวียดนาม ซึ่งภายในจัดนิทรรศการการแสดงประวัติการทำงานและการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ของท่านโฮจิมินห์อีกด้วย

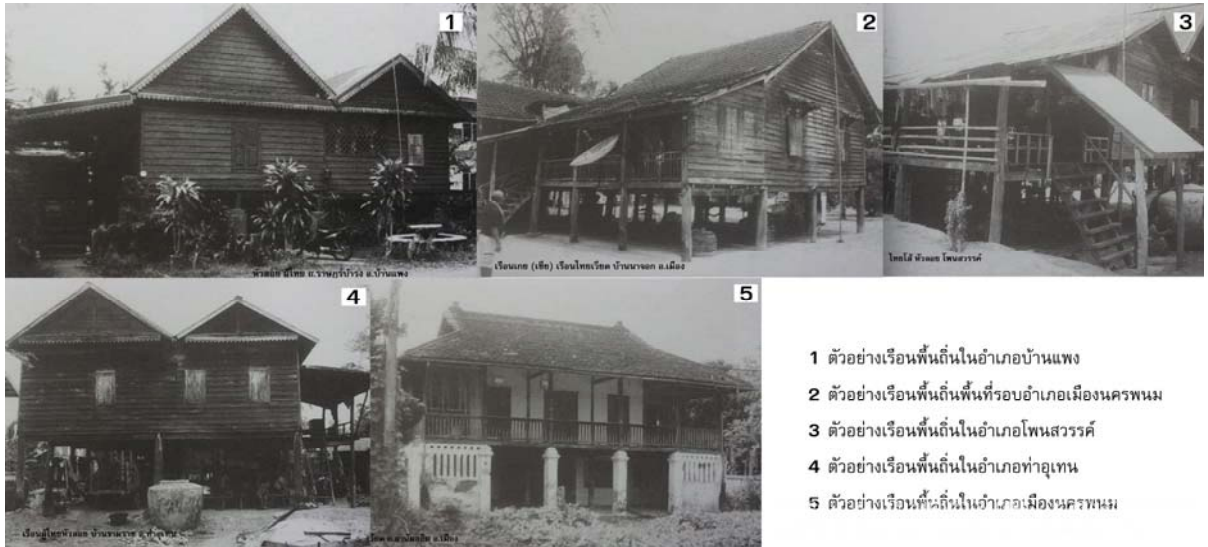
- 1 ตัวอย่างอาคารตึกแถวย่านวัดโอกาส อ.เมืองนครพนม
- 2 ตัวอย่างที่พักอาศัยชั้นเดียวริมโขงในอำเภอเมือง
- 3 จวนผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนม(หลังเก่า)
- 4 บ้านโฮจิมินห์ (จำลอง)
- 5 ตัวอย่างตึกแถวอำเภอธาตุพนม
- 6 ตัวอย่างตึกแถวอำเภอท่าอุเทน

ภาพที่ 6: สถาปัตยกรรมประเภทตึกแถวและอาคารพักอาศัย

สถาปัตยกรรมประเภทชุมชนและเรือนพื้นถิ่น

ชุมชนและเรือนพื้นถิ่นในพื้นที่จังหวัดนครพนมมีการศึกษาจากเอกสารทางวิชาการจำนวนไม่มาก ทั้งๆ ที่เป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ได้แก่ ผู้ไท ไทฮ้อ ไทแสก กะเลิง ข่า ชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม เป็นต้น จากการศึกษาของ ทรงยศ วีระทวีมาศ และคณะ (2548) และ วิจิต คลังบุญครอง (ม.ป.ป.) เรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์สำคัญในจังหวัดนครพนมมีเหลืออยู่จำนวนไม่มาก ส่วนใหญ่จะมีการปรับเปลี่ยนการใช้งานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตร่วมสมัย แต่อย่างไรก็ตามผลการศึกษาเกี่ยวกับเรือนและชุมชนทั้งสองผลงาน พบว่า เรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มีเอกลักษณ์และมีลักษณะร่วมกันทั้งรูปแบบ การใช้พื้นที่และวิธีการก่อสร้าง ซึ่งลักษณะสำคัญทางสถาปัตยกรรมดังกล่าว จะใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมินศักยภาพสถาปัตยกรรมประเภทชุมชนและเรือนพื้นถิ่นเพื่อเสนอเส้นทางท่องเที่ยวต่อไป

เรือนพื้นถิ่นจากการสำรวจและการศึกษาจากเอกสารจะกระจายตัวอยู่ในหลายอำเภอ ได้แก่ เรือนไทแสก บ้านอาจสามารถ อำเภอเมือง ซึ่งปัจจุบันไม่พบว่ามีเรือนพื้นถิ่นที่เป็นแบบแผนเดิมหลงเหลืออยู่เลย เรือนไทฮ้อ อำเภอบ้านแพงและอำเภอท่าอุเทน เรือนไทโส้ อำเภอโพนสวรรค์ เรือนกะเลิงในอำเภอเมืองก็มีจำนวนไม่มากและหลายหลังมีสภาพที่ทรุดโทรมเสี่ยงต่อการถูกรื้อถอนสูงมาก สำหรับเรือนไทลาวพบที่อำเภอบ้านแพง ซึ่งรูปแบบส่วนใหญ่เป็นเรือนเกย ขณะที่ในอำเภอเมืองเป็นเรือนได้รับอิทธิพลของเรือนที่มีรูปแบบผสมผสานกับเรือนแบบโคโลเนียลที่ชั้นบนเป็นการก่อสร้างเรือนไม้ผสมเสาก่ออิฐถือปูนชั้นล่าง ลักษณะเป็นเรือนจั่วแฝดและผนังมีขนาดพื้นที่ค่อนข้างมาก ขณะที่กลุ่มผู้ไท อำเภอเรณูนครที่ถือได้ว่าเป็นกลุ่มสำคัญที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ชัดเจน กลับไม่พบเรือนพื้นถิ่นที่มีเอกลักษณ์หลงเหลืออยู่เลย เรือนผู้ไทจากการสำรวจพบที่อำเภอบ้านแพงและอำเภอท่าอุเทน (วิจิต, ม.ป.ป.) ยังคงมีรูปแบบที่มีเค้าโครงของเรือนแบบพื้นถิ่นดั้งเดิมหลงเหลืออยู่เพียงไม่กี่หลังเท่านั้น

- 1 ตัวอย่างเรือนพื้นดินในอำเภอบ้านแพง
- 2 ตัวอย่างเรือนพื้นดินที่รอบอำเภอเมืองนครพนม
- 3 ตัวอย่างเรือนพื้นดินในอำเภอโพธิ์สวรค์
- 4 ตัวอย่างเรือนพื้นดินในอำเภอท่าอุเทน
- 5 ตัวอย่างเรือนพื้นดินในอำเภอเมืองนครพนม

ภาพที่ 7: สถาปัตยกรรมประเภทชุมชนและเรือนพื้นดิน

ที่มาของรูปภาพ: วิจิต คลังบุญครอง. (ม.ป.ป.) . เอกลักษณ์ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มน้ำโขง จังหวัดนครพนม.

ขอนแก่น: หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา. หน้า 90, 74 , 63 , 42 และ 72.

เส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรมผ่านสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมสำคัญส่วนใหญ่จะเกาะตัวอยู่ตามริมแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในระยะแรกเริ่มของจังหวัดนครพนม ดังจะเห็นได้จาก แหล่งท่องเที่ยวสำคัญในปัจจุบันซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพระราชวังของแต่ละเมืองและชุมชน มีที่ตั้งกระจายตัวอยู่ริมแม่น้ำโขงในระยะเริ่มแรก โดยมีพระราชวังพนมเป็นต้นแบบสำคัญของพระราชวังในพื้นที่แถบนี้ ดังนั้น การเสนอเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมจากการศึกษาและการสำรวจภาคสนามในบทความนี้จึงเสนอเส้นทางสองรูปแบบ โดยที่แบบแรกจะเป็นการขยายเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมผ่านสถาปัตยกรรมที่มีอยู่เดิม ได้แก่ เส้นทางไหว้พระธาตุประจำวันเกิด และแบบที่สองที่เป็นการเสนอเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเพื่อให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทางเลือกใหม่ โดยพิจารณาจากสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าและมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งเป็น 4 เส้นทาง ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1: แสดงการประเมินคุณค่าทางสถาปัตยกรรมเบื้องต้นของสถาปัตยกรรมทั้งสิ้นประเภท

ศาสนสถาน	คุณค่าด้านประวัติศาสตร์พื้นที่	คุณค่าทางศิลปกรรม	คุณค่าทางวิชาการ	คุณค่าทางสังคม
พระธาตุประสิทธิ์ อ.นาหว้า	*	*	*	*
พระธาตุนคร อ.เมืองนครพนม	*	*	*	*
พระธาตุห้ายี่ อ.ปลาปาก	*	*	*	*
พระธาตุเรณู อ.เรณูนคร	*	*	*	*
พระธาตุนม อ.ธาตุพนม	*	*	*	*
พระธาตุศรีอุดม อ.นาแก	*	*	*	*
พระธาตุท่าอุเทน อ.ท่าอุเทน	*	*	*	*
หอแจก วัดโพธิ์ไทร อ.บ้านแพง	*	*	*	*
กุฏิ วัดโพธิ์ศรี อ.บ้านแพง				
หอระฆังเวียงตามอุทิศ วัดโพธิ์ศรี อ.บ้านแพง				
ศาลา วัดศรีวิชัย อ.ศรีสงคราม		*	*	*
สิม วัดโพธิ์ชัย อ.ศรีสงคราม		*	*	*
หอแจก วัดพระธาตุประสิทธิ์ อ.นาหว้า	*	*	*	*
สิม วัดศรีบุญเรือง อ.นาหว้า		*	*	*
หอพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ นิมิตร วัดโพธิ์ชัย อ.นาหว้า		*	*	*
สิม วัดโพธิ์ชัย อ.นาหว้า		*	*	*
สิมวัดกลาง ไชยบุรี	*	*	*	*
ศาลาการเปรียญ วัดพระธาตุท่าอุเทน		*	*	*
กุฏิพระ วัดพระธาตุท่าอุเทน		*	*	*
สิม วัดพระธาตุท่าอุเทน	*	*	*	*
สำนักงานคณะกรรมการ วัดพระธาตุท่าอุเทน		*	*	*
สิม วัดกลาง อ.ท่าอุเทน	*	*	*	*
ศาลาการเปรียญ วัดกลาง อ.ท่าอุเทน		*	*	*
ศาลเจ้าแม่เตี๊ยม อ.ท่าอุเทน	*	*	*	*
โบสถ์วัดนักบุญอแซฟ อ.เมือง	*	*	*	*
โบสถ์วัดหนองแสง อ.เมืองนครพนม	*	*	*	*
อาคารที่พักสงฆ์และมูลนิธิบาทหลวงเอ็ดเวิร์ด นาลาก วัดหนองแสง		*	*	*
ตึกสภาราษฎร วัดศรีเทพประดิษฐาราม		*	*	*
กุฏิเจ้าอาวาส วัดศรีเทพประดิษฐาราม	*	*	*	*
หอสมุดโชติ เสนาะจิตร สุวโรหิณีศรี วัดมหาธาตุ		*	*	*
สิมวัดฉวีวาราม อ.เรณูนคร		*	*	*
สิมวัดบูรพา อ.เรณูนคร		*	*	*
สิมวัดพุทธสิมา ต.กุศฉิม อ.ธาตุพนม		*	*	*
สิมวัดศิลามงคล อ.ธาตุพนม	*	*	*	*
สิมวัดหัวเวียงรังษี อ.ธาตุพนม	*	*	*	*
หอพระนอน วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร		*	*	*
กุฏิพระ วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร		*	*	*
สิม วัดบ้านหนองกอง		*	*	*
สิมวัดพุทธสิมา (ระหว่างธาตุพนม-นาแก) บ.ฝั่งแดง		*	*	*
หอแจก วัดพุทธสิมา (ระหว่างธาตุพนม-นาแก) บ.ฝั่งแดง		*	*	*
สิม วัดโพธิ์คำ อ.ธาตุพนม	*	*	*	*
สิม วัดโพธิ์ศรี อ.ธาตุพนม		*	*	*
กุฏิวัดจอมแจ้ง อ.นาแก		*	*	*
อาคารสาธารณะ	คุณค่าด้านประวัติศาสตร์พื้นที่	คุณค่าทางศิลปกรรม	คุณค่าทางวิชาการ	คุณค่าทางสังคม
อาคารเรียนชั้นเดียว โรงเรียนอนุบาลวิทยาคาร อ.ท่าอุเทน	*	*	*	*
ที่ว่าการอำเภอท่าอุเทน (หลังเก่า) อ.ท่าอุเทน	*	*	*	*
ศาลากลางจังหวัด (หลังเก่า) อ.เมืองนครพนม	*	*	*	*
ศาลจังหวัดนครพนม (หลังเก่า) อ.เมืองนครพนม	*	*	*	*
อาคารเรียนชั้นเดียว โรงเรียนสุนทรวิจิตร อ.เมืองนครพนม	*	*	*	*
หอานาฬิกาเขตนามอนุสรณ์ อ.เมืองนครพนม	*	*	*	*
ตึกแถวและที่พักอาศัย	คุณค่าด้านประวัติศาสตร์พื้นที่	คุณค่าทางศิลปกรรม	คุณค่าทางวิชาการ	คุณค่าทางสังคม
ย่านวัดกลาง อ.ท่าอุเทน	*	*	*	*
ร้านศรีอุเทน อ.ท่าอุเทน		*	*	*
ตึกแถว ย่านหอานาฬิกา อ.เมืองนครพนม	*	*	*	*
ร้านจรรยา อ.เมือง		*	*	*
เรือนแถว ถนนกบแก้ว อ.เมือง		*	*	*
เรือนแถว นายพิชัย ชื่นศรี อ.เมือง		*	*	*
บ้านนางแท่น ศิริสวัสดิ์ (บ้านกบแก้ว) อ.เมือง	*	*	*	*
งานผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนม (หลังเก่า) อ.เมืองนครพนม	*	*	*	*
บ้านพักคลังจังหวัด อ.เมืองนครพนม		*	*	*
บ้านพักสรรพสามิตจังหวัด อ.เมือง		*	*	*
บ้านไซจิรินทร์ (จำลอง) อ.เมืองนครพนม	*	*	*	*
เรือนแถว ย่านการค้าเก่า อ.ธาตุพนม	*	*	*	*
ร้านเจียมเชิง อ.ธาตุพนม		*	*	*
เรือนแถว ต.พนมพนาธิ์ อ.ธาตุพนม		*	*	*
ชุมชนและเรือนพื่นถิ่น	คุณค่าด้านประวัติศาสตร์พื้นที่	คุณค่าทางศิลปกรรม	คุณค่าทางวิชาการ	คุณค่าทางสังคม
ชุมชนคูโหล อ.บ้านแพง	*	*	*	*
ชุมชนไทยย้อย อ.บ้านแพง	*	*	*	*
ชุมชนไทยย้อย อ.ศรีสงคราม	*	*	*	*
ชุมชนไทยย้อย อ.นาหว้า	*	*	*	*
ชุมชนไทยลี อ.โพนสวรรค์	*	*	*	*
ชุมชนไทยชำ อ.ธาตุพนม	*	*	*	*
ชุมชนไทยทะเล อ.เมืองนครพนม	*	*	*	*
ชุมชนไทยเชื้อสายเวียดนาม อ.เมืองนครพนม	*	*	*	*
ชุมชนไทยลาว อ.เมืองนครพนม	*	*	*	*
ชุมชนไทยแขก อ.อาจสามารถ	*	*	*	*
ชุมชนคูโหล อ.ท่าอุเทน	*	*	*	*
ชุมชนไทยย้อย อ.ท่าอุเทน	*	*	*	*
ชุมชนไทยทะเล อ.ท่าอุเทน	*	*	*	*

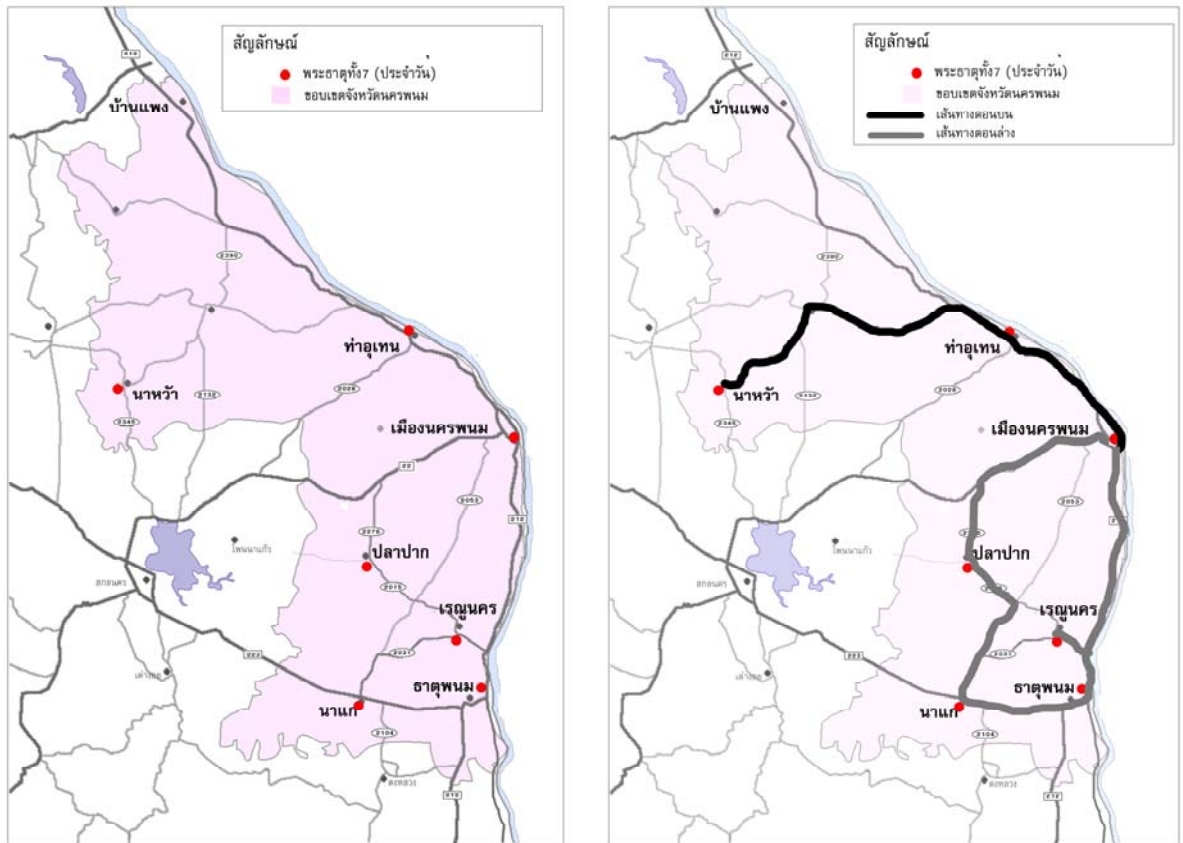
เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถาน

จัดเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกลุ่มสถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถานโดยพิจารณาจากโครงข่ายถนนระยะทาง ตำแหน่งที่ตั้งพระธาตุประจำวันเกิดทั้ง 7 แห่ง และตำแหน่งสถาปัตยกรรมในกลุ่มอาคารทางศาสนา

เส้นทางท่องเที่ยวประเภทศาสนสถานสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มหลัก

- เส้นทางไหว้พระธาตุประจำวันเกิด

พระธาตุทั้ง 7 แห่ง ตั้งอยู่ในเส้นทางริมน้ำโขง 4 แห่ง ตั้งอยู่ในเส้นทางลึกเข้าไปแต่ยังคงใกล้กับโครงข่ายถนนริมโขง 2 แห่ง และตั้งอยู่ลึกเข้าไปอยู่ในสุดและห่างจากโครงข่ายมากที่สุด 1 แห่ง ดังภาพที่ 8 พิจารณาจากระยะทางและความสะดวกในการเดินทางและการเชื่อมต่อระหว่างแหล่งท่องเที่ยวโดยใช้อำเภอเมืองนครพนมเป็นศูนย์กลางหรือเป็นจุดเริ่มต้นสามารถกำหนดเส้นทางเป็นเส้นทางท่องเที่ยวตอนเหนือและเส้นทางท่องเที่ยวตอนใต้ ตอนเหนือ หมายถึง เส้นทางเชื่อมต่อกลุ่มอำเภอหลัก 3 อำเภอ คือ ท่าอุเทน นาหว้า และเมืองนครพนม และตอนใต้ หมายถึง เส้นทางเชื่อมต่อกลุ่มอำเภอหลัก 5 อำเภอ คือ เมืองนครพนม ปลาปาก เรณูนคร ธาตุพนม และนาแก

ภาพที่ 8: ตำแหน่งพระธาตุประจำวันเกิด (ซ้าย) และเส้นทางท่องเที่ยวพระธาตุ (ขวา)

เส้นทางท่องเที่ยวไหว้พระธาตุแยกได้เป็น 2 กลุ่มหลัก คือ ตอนบนและตอนใต้

เริ่มจากเมืองนครพนมขึ้นไปในตอนบนก่อน ซึ่งเมื่อเทียบกับโครงข่ายทางใต้และโครงข่ายในภาพรวมถือว่าค่อนข้างห่างไกลและแยกตัวออกจากเส้นทางหลักริมน้ำโขงหรือเส้นทางหมายเลข 212 คือ เมืองนครพนม-นาหว้า (พระธาตุประสิทธิ์) (ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 22 ต่อด้วย เส้นทางหมายเลข 2346 ระยะทาง 108 กิโลเมตร) นาหว้า-ท่าอุเทน (พระธาตุท่าอุเทน) (ใช้เส้นทางหมายเลข 2346 ต่อด้วย เส้นทางหมายเลข 2132 ระยะทาง 68 กิโลเมตร) ท่าอุเทนเพื่อไหว้พระธาตุท่าอุเทน ท่าอุเทน-เมืองนครพนม (พระธาตุนคร) (เส้นทางหมายเลข 212 ระยะทาง 30 กิโลเมตร) รวมระยะทางสำหรับไหว้พระธาตุตอนเหนือประมาณ 200 กิโลเมตร

เส้นทางสำหรับตอนใต้ จัดเส้นทางให้เดินทางไปทางใต้สุดแล้วย้อนกลับเมืองนครพนมด้วยเส้นทางริมโขง เริ่มจากเมืองนครพนมไปอำเภอลาปาก (พระธาตุมหาชัย) (ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 22 ต่อด้วย เส้นทางหมายเลข 2276 ระยะทาง 43 กิโลเมตร) ลาปาก-นาแก (พระธาตุศรีคูม) (ใช้เส้นทางหมายเลข 2276 ต่อด้วย เส้นทางหมายเลข 2033 ระยะทาง 43 กิโลเมตร) จากตอนใต้สุดที่มีพระธาตุประจำวันเกิดประดิษฐานอยู่ในอำเภอนาแก แล้วสามารถย้อนกลับขึ้นไปเมืองนครพนมด้วยเส้นทางเลียบริมโขง เส้นทางคือ นาแก-ธาตุพนม (พระธาตุพนม) (ใช้เส้นทางหมายเลข 2033 และ 223 ต่อด้วย เส้นทางหมายเลข 212 ระยะทาง 34 กิโลเมตร) ธาตุพนม-เรณูนคร (ใช้เส้นทางหมายเลข 212 ต่อด้วย เส้นทางหมายเลข 2031 ระยะทาง 43 กิโลเมตร) เรณูนคร-เมืองนครพนม (ใช้เส้นทางหมายเลข 2031 ต่อด้วย เส้นทางหมายเลข 212 ระยะทาง 58 กิโลเมตร) รวมระยะทางสำหรับทางใต้ประมาณ 221 กิโลเมตร

รวมระยะทางสำหรับท่องเที่ยวชมพระธาตุทั้ง 7 เป็นหลัก ใช้ระยะเวลาในการเดินทางรวมอย่างน้อย 421 กิโลเมตร หากพิจารณาจากระยะทางและเวลาเดินทางรวมทั้งเส้นทางตอนเหนือและตอนใต้จะสามารถเยี่ยมชมและใช้เวลาในพื้นที่ในการเดินทางตามเส้นทางท่องเที่ยวนี้ โดยใช้เวลาประมาณ 2 วัน 1 คืน สำหรับการเดินทางโดยรถยนต์

เส้นทางท่องเที่ยวศาสนสถาน

เส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมประเภทศาสนสถานที่น่าสนใจนั้นมีทั้งที่เป็นแบบพื้นถิ่นหรือแบบลาวและแบบที่ได้รับอิทธิพลอื่น เช่น เวียดนาม จีน และอิทธิพลตะวันตก โดยส่วนใหญ่กระจายในอำเภอต่างๆ ในจังหวัดนครพนม ทั้งนี้สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลอื่นดังกล่าวแล้วข้างบนส่วนใหญ่เกาะกลุ่มในพื้นที่ริมโขง โดยเฉพาะท่าอุเทน เมืองนครพนม เรณูนคร ธาตุพนม และมีสถาปัตยกรรมกลุ่มอาคารทางศาสนาที่น่าสนใจบางส่วนกระจายห่างออกไปในอำเภอบ้านแพง อำเภอนาหว้าและอำเภอนาแก (ภาพที่ 9) ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าสถาปัตยกรรมในกลุ่มหลังนี้อยู่ในเส้นทางเดียวกันหรือสามารถเดินทางเชื่อมต่อกับพระธาตุได้เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นสามารถจัดเส้นทางท่องเที่ยวโดยอิงกับการไปนมัสการพระธาตุร่วมด้วย ซึ่งเป็นทางเลือกเพิ่มเติมสำหรับผู้ที่มีความสนใจอาคารทางศาสนา โดยเฉพาะกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลอื่นๆ นอกเหนือไปจากศิลปะล้านช้าง

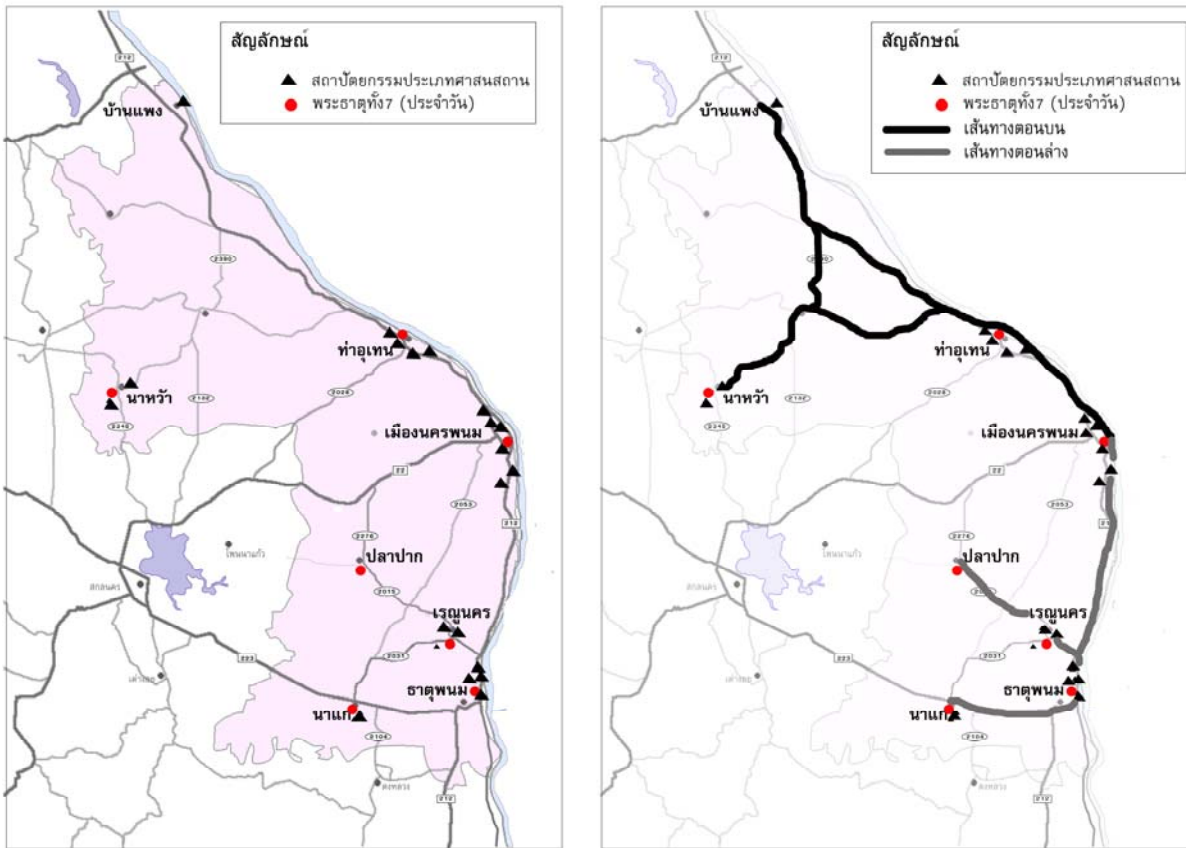
เมื่อพิจารณาจากโครงข่ายการสัญจร ระยะทาง และความสะดวกในการเดินทางแล้ว การจัดเส้นทางท่องเที่ยวสามารถจัดคล้ายกับเส้นทางท่องเที่ยวพระธาตุ หากแต่มีอำเภอบ้านแพงซึ่งอยู่ตอนเหนือสุดของจังหวัดเพิ่มขึ้นมา คล้ายกับเส้นทางท่องเที่ยวพระธาตุคือ กำหนดอำเภอมืองนครพนมเป็นศูนย์กลางหรือเป็นจุดเริ่มต้น สามารถกำหนดเส้นทางเป็นเส้นทางท่องเที่ยวตอนเหนือและเส้นทางท่องเที่ยวตอนใต้ โดยตอนเหนือ จะเดินทางเข้าสู่อำเภอหลัก 4 อำเภอ คือ บ้านแพง ท่าอุเทน นาหว้า และเมืองนครพนม และเส้นทางท่องเที่ยวตอนใต้ จัดเส้นทางเชื่อมต่อกลุ่มอำเภอหลัก 5 อำเภอ คือ เมืองนครพนม ลาปาก เรณูนคร ธาตุพนม และนาแก

เส้นทางท่องเที่ยวอาคารทางศาสนาแยกได้เป็น 2 กลุ่มหลัก คือ ตอนบนและตอนใต้

พื้นที่ตอนบนโดยอ้างอิงตำแหน่งเริ่มต้นที่เมืองนครพนม สามารถจัดเส้นทางที่น่าสนใจสามารถชมทั้งอาคารทางศาสนาทั่วไปและพระธาตุไปตลอดเส้นคือ เมืองนครพนม – นาหว้า – บ้านแพง – ท่าอุเทน – เมืองนครพนม ทั้งนี้จะเห็นว่าเส้นทางท่องเที่ยวตอนบนที่มีอาคารทางศาสนาที่มีความน่าสนใจค่อนข้างอยู่ห่างกัน เมื่อเทียบระยะทางจากอำเภอเมืองนครพนม คือบ้านแพงและนาหว้าซึ่งมีระยะทางใกล้เคียงกัน คือ 99 กิโลเมตร และ 108 กิโลเมตร ตามลำดับ แม้ทั้งสองพื้นที่มีระยะทางที่ห่างไปจากศูนย์กลางของโครงข่ายที่ขาดการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ดังกล่าว อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวมีเวลาค่อนข้างจำกัดสามารถเลือกโครงข่ายตอนบนโดยใช้เส้นทางเดียวกับการท่องเที่ยวพระธาตุซึ่งไม่ได้รวมอำเภอบ้านแพงไว้นั่นเอง

เส้นทางท่องเที่ยวตอนบนสามารถใช้เส้นทางเดียวกับการท่องเที่ยวพระธาตุ แต่เพิ่มเส้นทางจากนาหว้าซึ่งมีศาลาโถงที่มีความงดงามและมีประวัติศาสตร์สำคัญกับพื้นที่ ตั้งอยู่เคียงข้างพระธาตุประสิทธิ์ หลังจากนั้น เดินทางต่อไปอำเภอบ้านแพง ซึ่งมีกุฏิหลังเก่าวัดโพธิ์ศรีที่รูปแบบสถาปัตยกรรมได้รับอิทธิพลตะวันตกสร้างราวปี พ.ศ.2502 แล้วต่อเนื่องมาสู่ท่าอุเทน ซึ่งมีอาคารทางศาสนาที่น่าสนใจและสำคัญหลายแห่ง ได้แก่ วัดพระธาตุท่าอุเทน วัดกลางท่าอุเทน และศาลเจ้ามณีธรรม สำหรับภายในวัดพระธาตุท่าอุเทน นอกจากประดิษฐานพระธาตุท่าอุเทนแล้ว สามารถเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมที่อยู่ภายในวัดซึ่งมีคุณค่า ได้แก่ กุฏิไม้วางบนเสาอิฐยกสูง อาคารอเนกประสงค์หลังเก่า (อาคาร 2 ชั้น ไม่มีใต้ถุน) สิม และศาลาโถง โกล้ำๆ กันคือ วัดกลางท่าอุเทนที่ภายในวัดมีศาลาโถงกับสิมทึบ นอกจากนี้ยังมีศาลเจ้ามณีธรรมซึ่งเป็นการผสมผสานอิทธิพลล้านช้าง จีน และตะวันตกทั้งในแง่การใช้งานและรูปแบบศิลปกรรมด้วย ต่อเนื่องเส้นทางเข้าสู่เมืองนครพนม ทั้งนี้แม้ภายในเมืองนครพนมนั้นมีอาคารทางศาสนาจำนวนมาก แต่สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าและรูปแบบหรือมีลักษณะเฉพาะควรค่าแก่การเยี่ยมชม ได้แก่ พระธาตุนครและหอสมุด (หลังเก่า) ในวัดมหาธาตุ อาคารที่พักสงฆ์เดิมรูปทรงและองค์ประกอบแบบตะวันตกและโบสถ์ในวัดนักบุญอันนาหนองแสงที่มีรูปแบบโกธิคใหม่ สำหรับวัดศรีเทพประดิษฐารามมีสิมหลังเก่าที่สร้างในปี พ.ศ.2464 ซึ่งได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรมจากสมาคมสถาปนิกสยามฯ ในด้านปูชนียสถานและวัดวาอาราม

ภาพที่ 9: แหล่งท่องเที่ยวศาสนสถาน (ซ้าย) และเส้นทางท่องเที่ยวศาสนสถาน (ขวา)

เส้นทางท่องเที่ยวอาคารทางศาสนาในตอนใต้ สำหรับอำเภอเรณูนครนอกเหนือไปจากพระธาตุเรณูแล้ว ศาลาโถงของวัดบูรพารามที่แม้ทรุดโทรมไปมากแต่องค์ประกอบลวดลายยังคงงามและน่าสนใจยิ่ง และสิมวัดวุฒิวรารามมีคุณค่าทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม มีความสมบูรณ์ทั้งรูปแบบและได้รับการดูแลอย่างดี ต่อเนื่องลงมาในอำเภอธาดุพนม วัดพระธาตุพนมมีพระธาตุและหอพระที่อยู่ในบริเวณเดียวกัน นอกจากนี้พื้นที่ธาดุพนมมีสิมที่น่าสนใจได้แก่สิมวัดหัวเวียงรังสีกับสิมวัดศิลามงคลที่ตั้งอยู่เลียบโขง ซึ่งลวดลายประดับมีอิทธิพลตะวันตกในขณะที่ลวดลายประดับมีความเป็นช่างพื้นบ้านค่อนข้างมาก และสิมหลังเก่าในวัดพุทธสีมาเมืองค้ประกอบตกแต่งที่สวยงาม เช่น กรอบหน้าต่างมีบัวปูนปั้นโค้งต่างไปจากรูปแบบตะวันตกในวัดอื่นๆ รวมไปถึงการใช้องค์ประกอบตกแต่งแบบล้านช้างเหนือกรอบประตูซึ่งแสดงถึงการผสมผสานและการอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมในพื้นที่อย่างชัดเจน ในเส้นทางท่องเที่ยวอาคารทางศาสนาในตอนใต้สิ้นสุดเส้นทางที่อำเภอนาแก ที่นอกเหนือพระธาตุแล้วยังมีกุฏิวัดจอมแจ้งซึ่งมีลักษณะแผนผังค่อนข้างแตกต่างจากพื้นที่อื่น คือ ผังหกเหลี่ยมและเป็นอาคารกุฏิยกสูงไม่มีการกั้นห้องด้านล่าง ลวดลายประดับตกแต่งมีความหลากหลายหาชมได้ยาก

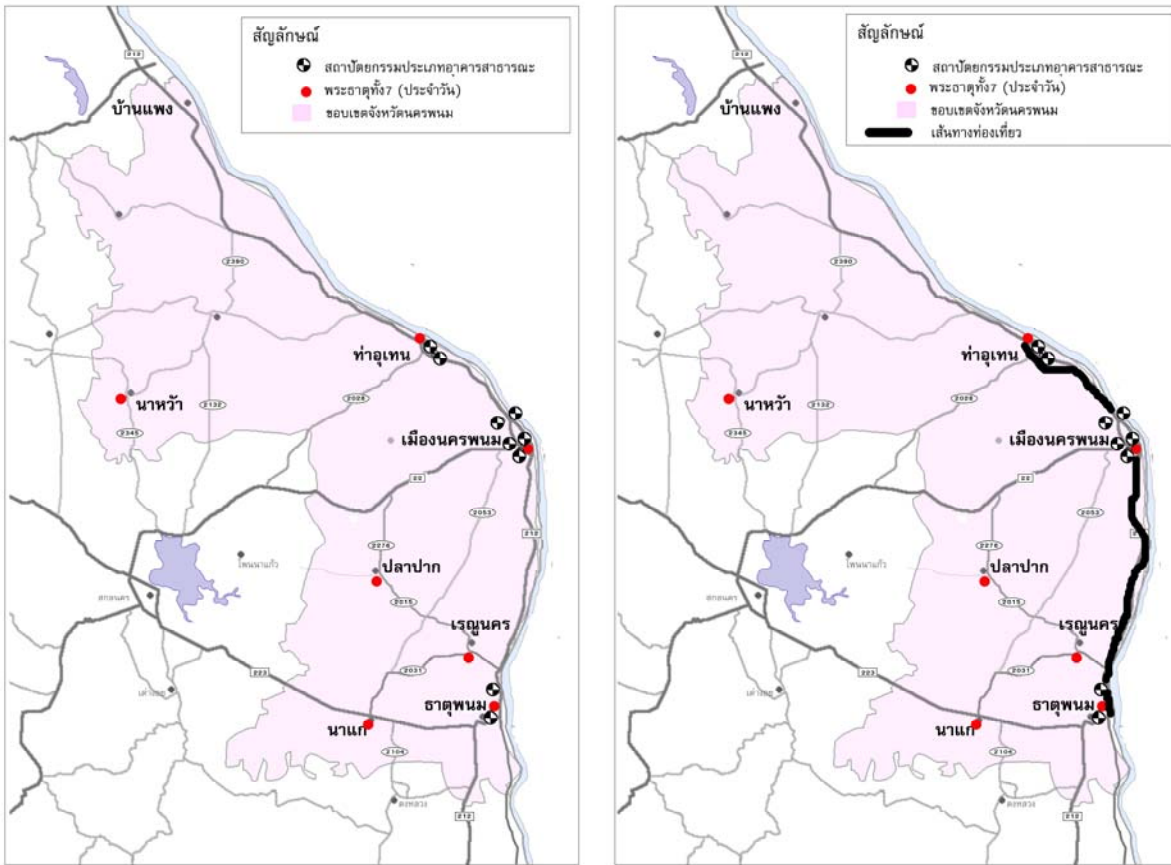
แหล่งเยี่ยมชมอาคารทางศาสนาที่น่าสนใจส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใกล้หรืออยู่ในเส้นทางเยี่ยมชมพระธาตุ และเพื่อให้สามารถเยี่ยมชมและใช้เวลาในพื้นที่ได้คุ้มค่าที่สุด เส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมประเภทอาคารทางศาสนาควรจัดการทางท่องเที่ยวแบบ 2 วัน 1 คืน

เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมประเภทอาคารสาธารณะ

อาคารสาธารณะในนครพนมที่น่าสนใจเป็นสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากต่างชาติ เช่น จีน เวียดนาม ตะวันตก หรือฝรั่งเศส ซึ่งส่วนใหญ่ก่อสร้างในช่วงการครอบครองประเทศลาว สถาปัตยกรรมในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่เลียบโขง ได้แก่ ท่าอุเทนและเมืองนครพนม (ภาพที่ 10) อาคารสาธารณะที่ก่อสร้างในพื้นที่สองอำเภอนี้ก่อสร้างระหว่างช่วง พ.ศ. 2458-2463 การเที่ยวชมสถาปัตยกรรมในเมืองเลียบโขงของเมืองท่าอุเทนและเมืองนครพนม จะทำให้เห็นความเชื่อมโยงของรูปแบบตลอดจนศิลปกรรมที่ถูกนำมาใช้ในเมืองทั้งสอง ซึ่งแสดงถึงการอยู่ร่วมกันของกลุ่มต่างๆ ในเวลานั้น การแสดงการคานอำนาจในพื้นที่ผ่านงานสถาปัตยกรรม ความงดงาม ความประณีตในฝีมือการก่อสร้าง รวมถึงสามารถเห็นความแตกต่างจากอาคารในยุคต่อมา

ท่าอุเทนมีอาคารสาธารณะที่น่าสนใจคือ อาคารเรียนหลังเก่าชั้นเดียวของโรงเรียนอนุบาลวิทยาคาร ที่มีความเรียบง่าย แต่งดงามในสัดส่วน มีการใช้ซุ้มโค้งระนาบเดียวเน้นทางเข้า กับอาคารที่ว่าการอำเภอท่าอุเทนหลังเก่า ที่แม้งานตกแต่งจะค่อนข้างน้อยแต่นับว่ารูปแบบงานสถาปัตยกรรมในยุคนี้เหลืออยู่น้อยแล้วในท่าอุเทน เป็นส่วนหนึ่งที่ยืนยันว่าพื้นที่ท่าอุเทน นับว่ามีความสำคัญระดับหนึ่งในฐานะพื้นที่หน้าด่าน ถึงระดับที่มีการส่งหน่วยงานมาปกครองในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย สำหรับในเมืองนครพนม นอกเหนือไปจากอาคารที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นอาคารอนุรักษ์โดยกรมศิลปากร เช่น อาคารศาลากลาง จังหวัดหลังเก่า จวนผู้ว่าราชการจังหวัดหลังเก่า ที่มีความสำคัญทั้งในระดับชาติและระดับภูมิภาคแล้ว ยังมีความงดงามยิ่งในกลุ่มอาคารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก รวมไปถึงมีความเป็นเลิศในด้านเทคนิควิทยาการก่อสร้างอีกด้วย อย่างไรก็ตามยังมีอาคารสาธารณะที่มีคุณค่าอื่นๆ ที่แม้จะไม่โดดเด่นในเรื่องคุณค่าครบถ้วนเช่นอาคารที่กล่าวมาแล้ว แต่ควรได้รับการส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมเช่นกัน ได้แก่ อาคารเรียนชั้นเดียวโรงเรียนสุนทรวิจิตร ที่มีความน่าสนใจในรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ยังมีลักษณะเด่นหาได้ยากและเหลืออยู่น้อย มีความงดงามในเรื่องสัดส่วนอาคาร การตกแต่งด้วยปูนปั้นที่มีความสวยงามแล้ว ในแง่ประวัติศาสตร์ในการเป็นโรงเรียนแห่งแรกของเมืองนครพนม นอกจากนี้ในย่านวัดโสภากลางเมืองนครพนม สามารถเยี่ยมชมหอนาฬิกาเวียดนามอนุสรณ์ได้

และหากพิจารณาเรื่องความสะดวกสบายทั้งในแง่ระยะทาง เวลาในการเดินทางและที่พัก นักท่องเที่ยวสามารถพักที่เมืองนครพนมหรือธาตุพนมได้ สำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาค่อนข้างน้อยสามารถเดินทางไปจนสุดปลายทางที่ท่าอุเทนแล้วกลับมาเมืองนครพนมได้ในวันเดียวกัน ดังนั้น เส้นทางสำหรับสถาปัตยกรรมประเภทอาคารสาธารณะสามารถท่องเที่ยวได้ภายใน 1 วัน โดยรถยนต์

ภาพที่ 10: แหล่งท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมประเภทอาคารสาธารณะ (ซ้าย) และเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมประเภทอาคารสาธารณะ (ขวา)

เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมประเภทตึกแถวและอาคารที่พักอาศัย

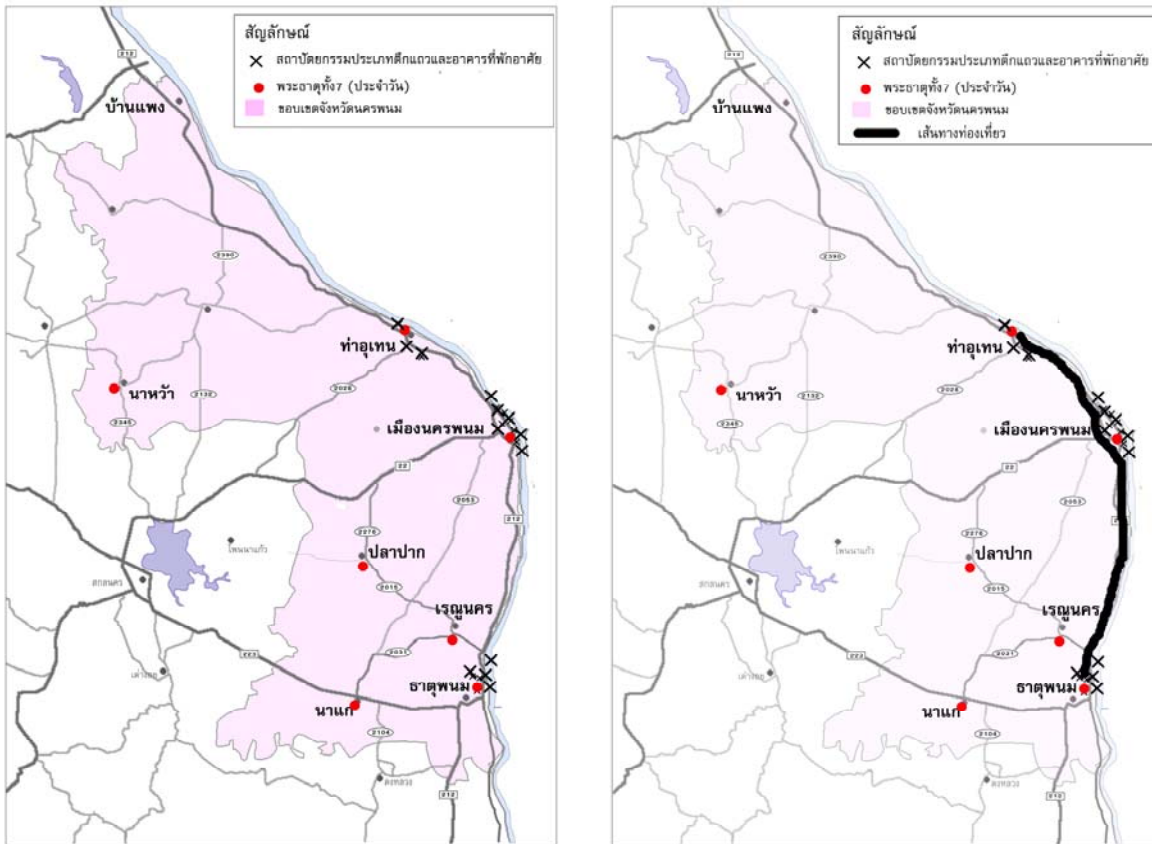
จากการสำรวจภาคสนามและการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่าอาคารในกลุ่มนี้กระจุกตัวในพื้นที่กลางเมืองริมโขงทั้งสามเมือง คือ เมืองนครพนม ท่าอุเทนและธาตุพนม (ภาพที่ 11) สถาปัตยกรรมในกลุ่มนี้ถูกสร้างขึ้นในช่วงที่ใกล้เคียงกับอาคารสาธารณะ ส่วนใหญ่เป็นอาคารที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2450-2480 ซึ่งมีทั้งที่เป็นตึกแถวใช้เพื่อพาณิชย์กรรมและหรือใช้พักอาศัยร่วมด้วย รวมไปถึงอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พักบุคคลสำคัญในยุคนั้นหรือของที่พักสำหรับชนชั้นปกครองในช่วงเวลานั้น อาคารส่วนใหญ่ใช้ช่างก่อสร้างชาวเวียดนาม ซึ่งทำให้เห็นถึงฝีมือในเชิงช่างและสกุลช่างในการผสมผสานระหว่างเทคนิค การใช้องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมต่างๆ ก่อเกิดลักษณะเฉพาะของศิลปกรรมที่มีกลิ่นอายตะวันตกและท้องถิ่นอย่างน่าสนใจ ซึ่งนับว่าสถาปัตยกรรมตึกแถวและที่พักอาศัยในนครพนมถือเป็นการบันทึกช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์ด้วยหลักฐานทางสถาปัตยกรรม ดังนั้นสถาปัตยกรรมในกลุ่มนี้จึงมีคุณค่าทั้งด้านประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม วิชาการและสังคม

การจัดเส้นทางท่องเที่ยวสำหรับสถาปัตยกรรมประเภทนี้ สามารถใช้เส้นทางเลียบโขงเชื่อมต่อกันในการท่องเที่ยวแบบ 1 วัน สำหรับเมืองท่าอุเทน มีกลุ่มตึกแถวที่มีรูปแบบตึกแถวชั้นเดียวและสองชั้นเรียงรายในย่านหน้าวัดกลางท่าอุเทน (ซึ่งนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวในประเภทอาคารทางศาสนาไปแล้วข้างต้น) วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างที่น่าสนใจคือ การผสมผสานระบบโครงสร้างไม้กับผนังอิฐ มีทั้งประเภทที่ใช้ไม้และอิฐเป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง ในเมืองธาตุพนมพบว่าสถาปัตยกรรมในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นตึกแถวที่สร้างในช่วงปี พ.ศ.2479 ซึ่งตั้งเรียงรายต่อเนื่องบนถนนกุศลรัษฎากรที่ครึ่งหนึ่ง

เคยเป็นท่าเรือเก่า ถนนเส้นนี้เองวางทิศทางพุ่งตรงไปสู่พระธาตุพนมซึ่งเป็นเหมือนประตูของเส้นทางไหว้พระธาตุพนมในอดีต ซ่างก่อสร้างในช่วงแรกเป็นชาวเวียดนาม ลักษณะพิเศษของตึกแถวในช่วงแรกเป็นโครงสร้างผนังรับน้ำหนัก ชั้นบนเป็น โครงสร้างไม้ ขอบหน้าต่างกรอบประตูมีการตกแต่งด้วยปูนปั้นนูนต่ำลวดลายอิทธิพลทั้งแบบตะวันตก จีน และท้องถิ่น โดยทั่วไปมีด้านหน้าแคบ อาคารลึกเข้าไป ด้านในจึงเปิดลานหรือสวนภายใน เมื่อมองจากด้านนอกจะเห็นมิติที่ลึกตื้นของที่ ว่างเป็นลำดับอย่างน่าสนใจ ตึกแถวในยุคต่อมาถูกสร้างต่อเนื่องไปบนถนนพนมพารักษ์ที่อยู่ติดกัน แม้ว่าองค์ประกอบทาง สถาปัตยกรรมมีลักษณะสมัยใหม่ที่เรียบง่ายกว่าตึกแถวบนถนนท่าเรือเก่า แต่ยังคงมีความต่อเนื่องระหว่างรูปแบบและการ ตกแต่งทางสถาปัตยกรรมที่คล้ายคลึงกัน รวมถึงมีลักษณะกิจกรรมที่คล้ายคลึงกันทำให้เกิดลักษณะย่านค้าขายสำคัญของเมือง ธาตุพนม ซึ่งความต่อเนื่องของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและกิจกรรมนี้เองที่ทำให้ย่านตึกแถวของนครพนมมีเอกลักษณ์และมี คุณค่าอีกแห่งหนึ่ง

เปรียบเทียบกับท่าอุเทนและธาตุพนมแล้วอาคารตึกแถวและเรือนที่พักอาศัยในพื้นที่เมืองนครพนมมีความ หลากหลายมากกว่า สำหรับอาคารประเภทตึกแถวส่วนใหญ่กระจุกตัวในเมืองเก่านครพนม ตึกแถวในเมืองนครพนมถูกสร้าง ในหลายช่วงและพบการกระจายตัวอยู่ทั่วไปในเมืองนครพนม สถาปัตยกรรมประเภทตึกแถวที่ถือว่ามีคุณค่าในทั้ง 4 ด้าน คือ ตึกแถวที่สร้างในช่วง พ.ศ.2450-2470 ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นการปรากฏของตึกแถวในจังหวัดนครพนม (เป็นช่วงเดียวกันกับ สถาปัตยกรรมในกลุ่มอาคารสาธารณะที่กล่าวแล้วข้างต้น) แล้วจึงค่อยขยายพื้นที่ออกไปสู่ธาตุพนมและท่าอุเทนในลำดับต่อมา ทั้งนี้อาคารตึกแถวที่มีคุณค่าในเมืองนครพนมมีจำนวนมาก กระจุกตัวเรียงรายในย่านต่างๆ ซึ่งได้แก่ ย่านหอณาฬิกาที่มีตึกแถว ชั้นเดียวและสองชั้น โครงสร้างผนังรับน้ำหนักและโครงสร้างไม้ รูปแบบสถาปัตยกรรมมีทั้งแบบอิทธิพลตะวันตก จีน ท้องถิ่น และแบบผสมผสาน สำหรับย่านถนนกูปาถายทางตอนเหนือของเมืองนครพนม ถือเป็นย่านที่สถาปัตยกรรมประเภทตึกแถวมี การใช้การตกแต่งด้วยปูนปั้นนูนต่ำตามกรอบประตูหน้าต่างที่มีกลิ่นอายตะวันตก

สถาปัตยกรรมประเภทที่พักอาศัยในเมืองนครพนม มีอาคารที่มีชื่อเสียงและได้รับการประชาสัมพันธ์อยู่เดิมแล้วเช่น จวนผู้ว่าราชการจังหวัดที่ตั้งอยู่ย่านเมืองเก่าซึ่งเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น โครงสร้างผนังรับน้ำหนัก ประดับลวดลายปูนปั้น นูนต่ำที่แสดงถึงอิทธิพลตะวันตกอย่างชัดเจน สำหรับบ้านบ้านท่านโฮจิมินห์ที่ตั้งอยู่บ้านนาจอกห่างจากกลางเมืองออกไป ประมาณ 20 นาที เป็นอาคารโครงสร้างไม้ มีความเรียบง่ายแบบท้องถิ่นแต่สวยงามในสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม นอกเหนือจากนี้ยังมีบ้านพักคลังจังหวัดที่แม้รูปทรงและขนาดอาคารจะไม่ใหญ่โตระดับจวนผู้ว่า แต่การใช้องค์ประกอบและ การตกแต่งแบบตะวันตกก็เป็นส่วนหนึ่งในการบอกสถานะความต่างระดับระหว่างข้าราชการและบุคคลทั่วไปในยุคนั้น ซึ่งนับ ได้ว่ามีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ด้วยเช่นกัน สำหรับที่พักอาศัยที่น่าสนใจในเมืองนครพนมแม้ว่ามีจำนวนมาก แต่มีคุณค่าทาง ศิลปกรรม มีความโดดเด่นและหาได้ยากในเมืองนครพนมคือ ที่พักอาศัยตั้งบนเส้นทางเลียบริมโขงใกล้กับถนนกูปาถาย เป็น อาคารชั้นเดียว ใช้กำแพงก่ออิฐถือปูนหนาเป็นโครงสร้างรับน้ำหนัก ประดับลวดลายปูนปั้นนูนต่ำทั้งกรอบหน้าต่าง ช่องแสง ซึ่งมีความสวยงามและค่อนข้างสมบูรณ์ในด้านรูปแบบและลวดลายแต่กายภาพโดยรวมดูทรุดโทรมเพราะไม่มีการใช้งานและ ดูแลอย่างต่อเนื่อง

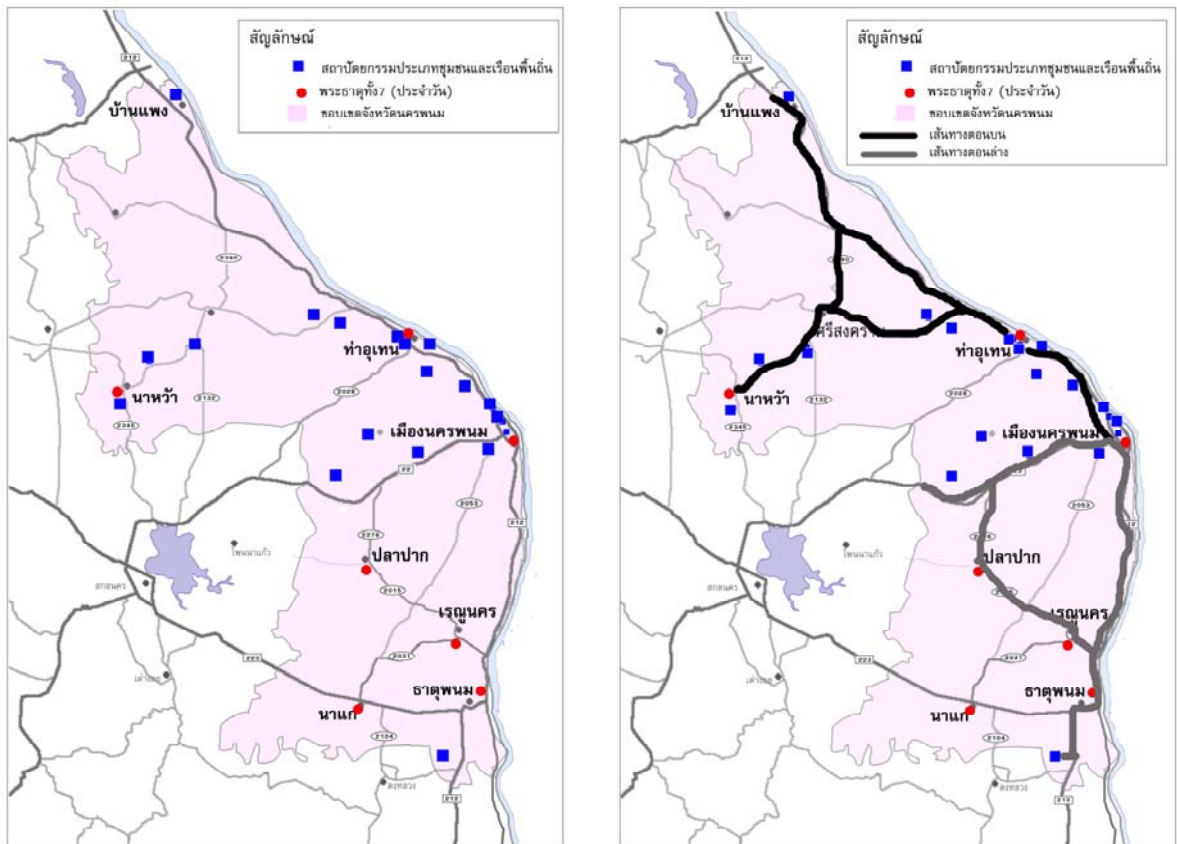

ภาพที่ 11: แหล่งท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมประเภทตึกแถวและอาคารพักอาศัย (ซ้าย) และเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมประเภทตึกแถวและอาคารพักอาศัย (ขวา)

เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมประเภทชุมชนและเรือนพื้นถิ่น

การท่องเที่ยวในกลุ่มนี้อาจแบ่งเป็นตอนบนและตอนล่าง หากพิจารณาเมืองนครพนมเป็นศูนย์กลางโครงข่ายเช่นเดียวกับเส้นทางอื่นๆ ตอนบนเส้นทางเลียบโขงมีพื้นที่ที่มีความน่าสนใจ 3 พื้นที่ ดังนี้ อำเภออาจสามารถมีชุมชนและเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ไทแสก ทำอูเทนมี่ชุมชนและเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท กะเลิง ไทย้อ บ้านแพงมีชุมชนและเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ไทย้อและผู้ไท สำหรับพื้นที่ที่ลึกเข้ามาด้านในห่างจากเส้นทางเลียบโขงมี 3 อำเภอ คือ นาหว้า ศรีสงครามและโพนสวรรค์ ซึ่งที่โพนสวรรค์สามารถท่องเที่ยวเยี่ยมชมชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทใส ในขณะที่อีกสองพื้นที่จะพบชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย้อ สำหรับเส้นทางในตอนล่างมีพื้นที่ธาตุพนมที่ยังมีชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทเซวซึ่งค่อนข้างหาได้ยากและเหลืออยู่น้อยแล้วในปัจจุบัน ในพื้นที่เมืองนครพนมเองนั้นมีการอยู่ร่วมกันอย่างหลากหลาย อย่างไรก็ตาม ยังมีเรือนพื้นถิ่นของกะเลิง ไทลาว และไทยเชื้อสายเวียดนามให้เห็นได้บ้าง

การจัดการเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนและเรือนพื้นถิ่น นับเป็นทางเลือกใหม่ที่เน้นการท่องเที่ยวชุมชนและเรือนพื้นถิ่นในพื้นที่ต่างๆ พิจารณาจากแหล่งที่ตั้งชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ แม้ว่าจะมีการกระจายตัวแต่ก็ยังคงเกาะกลุ่มในโครงข่ายเส้นทางท่องเที่ยวที่น่าเสนอมายังต้นเช่นกัน โดยแต่ละอำเภอล้วนมีชุมชนและเรือนพื้นถิ่นให้ศึกษา ซึ่งชุมชนเหล่านั้นทำหน้าที่เหมือนบันทึกประวัติศาสตร์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับความสัมพันธ์ต่อพื้นที่นั้นๆ และมีคุณค่าในเชิงสังคมในฐานะการดำรงอยู่ของกลุ่มคนแต่ละกลุ่มด้วย

ภาพที่ 12: แหล่งท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมประเภทชุมชนและเรือนพื้นถิ่น (ชาย) และเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมประเภทชุมชนและเรือนพื้นถิ่น (ขวา)

อภิปรายและสรุปผล

จากการสำรวจและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเพื่อนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ของจังหวัดนครพนม ทั้งนี้การประเมินคุณค่าเบื้องต้นพบว่าสถาปัตยกรรมประเภทอาคารทางศาสนาและอาคารสาธารณะมีคุณค่าในทุกด้าน ที่น่าสนใจคือ กลุ่มสถาปัตยกรรมที่ก่อสร้างในช่วงปี พ.ศ.2430-2500 หรือช่วงคาบเกี่ยวของการเข้าปกครองอาณานิคมของฝรั่งเศสในอินโดจีน สถาปัตยกรรมในกลุ่มนี้นอกจากเป็นส่วนหนึ่งของการบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่นครพนมแล้ว รูปแบบสถาปัตยกรรมยังมีเอกลักษณ์ ตลอดจนมีคุณค่าทั้งในเทคนิควิธีการก่อสร้าง เชิงช่าง การออกแบบองค์ประกอบ งานตกแต่ง สัดส่วนทางสถาปัตยกรรม งานสกุลช่างในช่วงเวลาดังกล่าวยังส่งผลต่อเนื่องไปงานสถาปัตยกรรมประเภทตึกแถวและที่พักอาศัยอยู่ในระยะเวลาหนึ่งด้วย สำหรับคุณค่าของความเป็นชุมชนและเรือนพื้นถิ่นแม้ระดับทางวิชาการและศิลปกรรมจะไม่โดดเด่น เนื่องด้วยไม่มีการดูแลอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดความทรุดโทรมและเกิดการแก้ไขหลายครั้งหลายครา มีการเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมากจากรูปแบบเดิม แต่คุณค่าที่โดดเด่นคือการบันทึกของประวัติพื้นที่ของการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายในนครพนม การกระจายตัวตามแหล่งน้ำ แหล่งค้าขาย หรือการอยู่ใกล้กับพื้นที่ที่มีคุณค่าทางจิตใจ เช่น พระธาตุและวัด ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์กับพื้นที่มาแต่อดีต อย่างไรก็ตามการประเมินในเชิงลึกยังต้องอาศัยการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ในลำดับต่อไป

การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นทางเลือกใหม่ โดยพิจารณาและวิเคราะห์ตามกลุ่มประเภทสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นและน่าสนใจ ระยะทาง ความสะดวกและความต่อเนื่องของโครงข่ายการคมนาคม พิจารณาการประเมินคุณค่าเบื้องต้น ตลอดจนพิจารณาความสัมพันธ์กับเส้นทางวัฒนธรรมเดิมแบบเส้นทางไหว้พระธาตุทั้ง 7 แห่ง สามารถจัดเส้นทางได้หลักๆ 4 เส้นทาง ได้แก่ 1. อาคารทางศาสนา 2. อาคารสาธารณะ 3. อาคารประเภทตึกแถวและที่พักอาศัย 4. ชุมชนและเรือนพื้นถิ่น นอกจากนี้ในการจัดการเส้นทางเพิ่มเติมยังสามารถจำแนกตามรูปแบบอิทธิพลท้องถิ่น รูปแบบที่ได้รับอิทธิพลภายนอก เช่น ตะวันตก จีน เวียดนาม รูปแบบสถาปัตยกรรมตามสายสกุลช่าง เช่น สถาปัตยกรรมบนถนนสายกุบวา ที่ตั้งชื่อถนนตามชื่อของช่างชาวเวียดนาม โดยช่างกุบวา มีงานก่อสร้างทั้งอาคารทางศาสนา ตึกแถว อาคารสาธารณะและที่พักอาศัย ซึ่งกระจายไปทั่วจังหวัดนครพนมและจังหวัดใกล้เคียงอีกด้วย

การศึกษาเกี่ยวกับแหล่งวัฒนธรรมที่สำคัญและมีคุณค่าในนครพนม ทำให้สามารถเข้าใจถึงความเชื่อมโยงประวัติศาสตร์กับพื้นที่ผ่านงานสถาปัตยกรรม และพบว่านครพนมนั้นมีแหล่งวัฒนธรรมที่มีศักยภาพหากแต่ยังไม่ได้ถูกจัดระบบเรียบเรียง เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้ได้รับทราบโดยทั่วไป ซึ่งการนำเสนอเส้นทางเบื้องต้นนั้น เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมผ่านการท่องเที่ยวได้อย่างดี

บรรณานุกรม

- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. (2557). **อนุรักษ์บ้านริมโขงนครพนม ครั้งที่ 3**. กรุงเทพฯ: บริษัท กิจนิทรรศน์ จำกัด.
- ชูวิทย์ สุจฉายา. (2552). **การอนุรักษ์เมือง**. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปรานอม ต้นสุขนันท์. (2556). **การอนุรักษ์ชุมชนเมือง**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎี. (2540). “การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน”. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เสนอที่ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 23-26 เมษายน 2540. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทรงยศ วีระทวีมาศ, นพดล ตั้งสกุล, สุดจิต สนั่นไหว และ จันทนีย์ วงศ์คำ. (2548). **สถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว ในภาคอีสานของประเทศไทยและในสปป.ลาว**. ในชุดโครงการ ภูมิปัญญา พัฒนาการและความสัมพันธ์กันระหว่างเรือนพื้นถิ่นไท-ไทย: ลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น (เมธีวิจัยอาวุโส สกว. 2545) ทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ธวัชชัย ศรีแก้ว และ นพดล ตั้งสกุล. (2557). **แบบแผนที่วางของตึกแถวในย่านเมืองเก่านครพนม**. ใน การประชุมวิชาการ นำเสนอผลงานวิจัยและสิ่งประดิษฐ์ ระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 32. วันที่ 3-5 พฤศจิกายน 2557. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. หน้า 464-480.
- ณัฐวุฒิ ช้วนินิ. (2557). **การศึกษาแบบสถาปัตยกรรมเพื่อการอนุรักษ์ในย่านเมืองเก่า กรณีศึกษา ตึกแถวในชุมชนวัดโอกาสสอง จังหวัดนครพนม**. ใน การประชุมวิชาการ BERAC 2014. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 245-252.
- ยงธนีสร์ พิมลเสถียร และ คณะ. (2553). **โครงการศึกษาวิจัยมาตรฐานที่อยู่อาศัยและชุมชนเพื่อคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และคุณค่าของเมือง**. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- วารุณี ภูสนาม. (2542). การศึกษาเปรียบเทียบส่วนประดับของอาคารพาณิชย์ในแถบจังหวัด หนองคาย นครพนม มุกดาหารและอุบลราชธานี. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิจิต คลังบุญครอง. (ม.ป.ป.). เอกลักษณ์ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มน้ำโขง จังหวัดนครพนม. ขอนแก่น: หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- วิโรฒ ศรีสุโร. (2536). สิมอีสาน. กรุงเทพฯ: บริษัท เมฆาเพรส จำกัด.
- วิโรฒ ศรีสุโร. (2539). ธาตุอีสาน. กรุงเทพฯ: บริษัท เมฆาเพรส จำกัด.
- ศูนย์วิจัยท่องเที่ยวภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. (2549). โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองคูแฝด ธาตุพนม-เรณูนคร. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยท่องเที่ยวภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2556). นครพนม มาจากไหน. กรุงเทพฯ: ชนนิยม.
- สุรพร และ คณะ. (2542). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครพนม. กรมศิลปากร. พิมพ์ครั้งที่ 1.
- สำนักงานจังหวัดนครพนม. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 เดือน มีนาคม ปี 2558, จาก URL <http://www.nakhonphanom.go.th/>.
- สิมอีสาน นครพนม สืบค้นเมื่อวันที่ 18 เดือน มีนาคม ปี 2558, จาก <http://pantip.com/topic/32734325>.
- Bernard, M. Feilden. (1994). **Conservation of Historic Building**. Great Britain: Bath Press Ltd.
- Kohem Nahoum. (1996). **Urban Conservation**. Massachuset: MIT Press.
- Poplin Dennis E. (1975). **Communities: A survey of theories and methods of research**. New York: Ind.